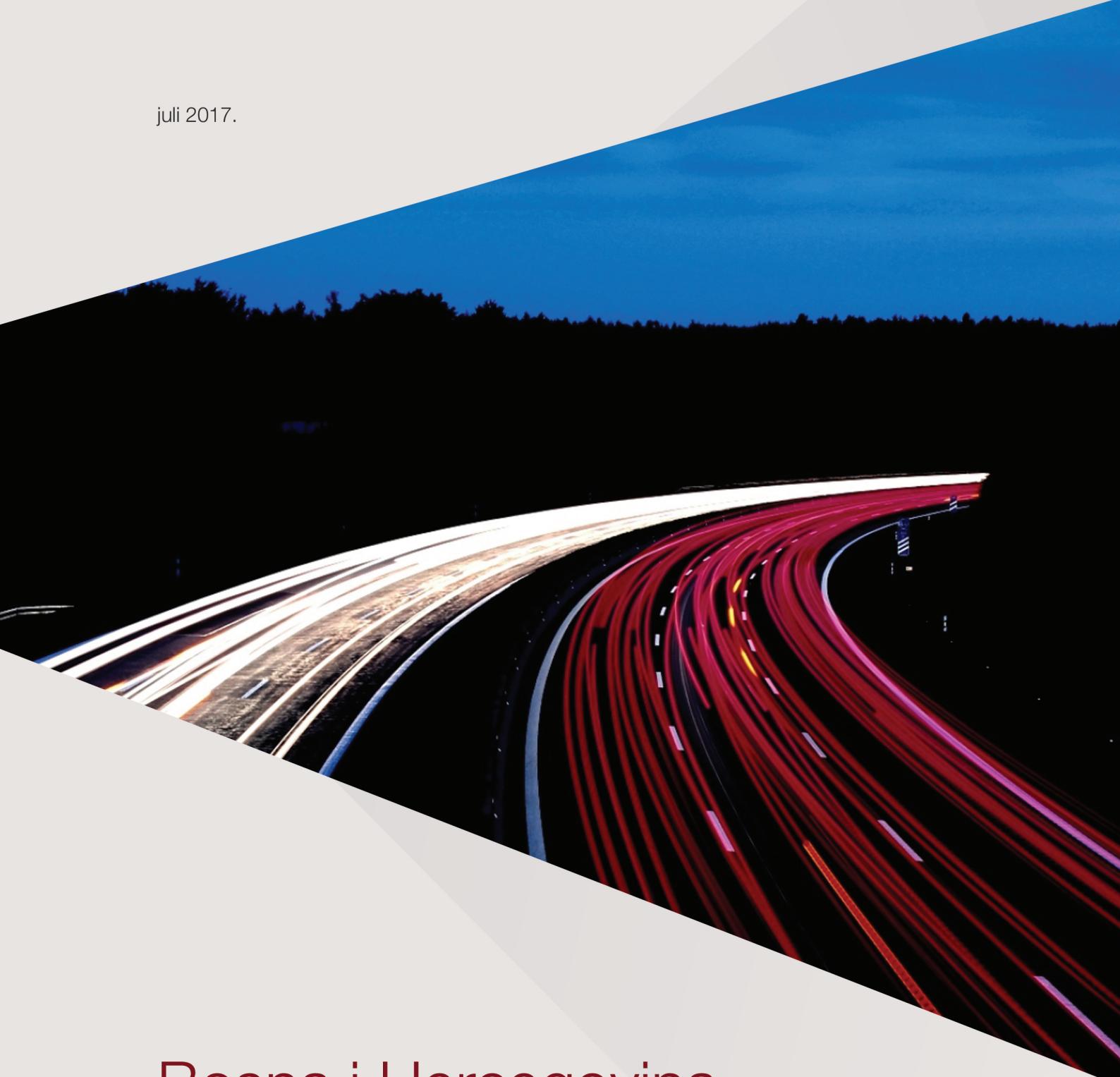

juli 2017.

Bosna i Hercegovina Projekt Koridor Vc 3

Dodatne studije o bioraznolikosti
Okvirni plan upravljanja bioraznolikošću

Dodatne studije o bioraznolikosti

Okvirni plan upravljanja bioraznolikošću

PROJEKAT IZGRADNJE PUTA A KATEGORIJE

BOSANSKOHERCEGOVAČKI KORIDOR (49058) Vc u BH – 3. DIO

Izdanje 1

Juli 2017.g.

Sadržaj

1	UVOD	4
1.1	Kontekst.....	4
1.2	Opis Projekta	5
1.3	Početak.....	7
1.4	Nadležnost i upravljanje	7
2	OPSEG	8
2.1	Opseg ovog plana upravljanja	8
2.2	Preklapanja sa drugim planovima upravljanja	8
3	ULOGE I NADLEŽNOSTI.....	10
3.1	Ključne uloge i nadležnosti u provedbi plana upravljanja.....	10
3.2	Upravljanje i nabavka AFBiH	10
3.2.1	Prva faza	11
3.2.2	Druga faza.....	11
3.2.3	Treća faza	11
3.3	Angažman izvođača.....	12
3.4	Ključni akteri.....	12
4	PROJEKTNI STANDARDI.....	13
4.1	Opći pregled primjenljivih projektnih standarda	13
4.2	Primjenljivi domaći standardi.....	13
4.3	Važeći međunarodni standardi i smjernice	15
4.4	Važeći korporativni standardi, politike i procedure	17
5	MJERE UBLAŽAVANJA I KONTROLE UPRAVLJANJA	20
5.1	Uvođenje mjera ublažavanja.....	20
5.2	Prethodne aktivnosti	20
5.3	Mjere ublažavanja tokom gradnje	21
5.4	Nakon gradnje	25
6	PLAN PROVEDBE.....	27
6.1	Plan aktivnosti	27
6.2	Razmatranje i revidiranje ovog Plana upravljanja.....	28
7	PRAĆENJE	29
7.1	Pregled uslova za praćenje	29
7.2	Praćenje uslova u okviru studija o utjecaju na okoliš (SUO) / odobrenja	30
7.3	Ključne nadzorne aktivnosti	31
7.4	Ključni pokazatelji učinka	31
7.4.1	Aktivnosti na obnovi vegetacije	31
7.4.2	Životinje stradale u nesrećama na autoputu	31
7.4.3	Plan upravljanja invazivnim vrstama	32
7.4.4	Učestalost praćenja stanja	32
7.4.5	Plan praćenja	32
8	EDUKACIJA	33
8.1	Opći pregled	33
8.2	Pripremno osposobljavanje.....	33

8.3	Edukacija za osobe na specifičnim pozicijama	33
8.4	Uslovi edukacija	33
9	REVIZIJA I IZVJEŠTAVANJE.....	34
9.1	Revizija.....	34
9.2	Eksterna revizija.....	34
9.3	Vođenje evidencije	34
10	KONTROLA DOKUMENTA.....	35

Spisak tabela

<i>Tabela 1-1: Spisak predviđenih dionica autoputa</i>	<i>5</i>
<i>Tabela 4-1: Pregled drugih domaćih propisa koji se indirektno odnose na upravljanje bioraznolikošću...</i>	<i>13</i>
<i>Tabela 4-2: Pregled zahtjeva EU relevantnih za Projekat</i>	<i>15</i>
<i>Tabela 4-3: Lista relevantnih procedura i uputstava u vezi sa praksama upravljanja okolišem A FBiH</i>	<i>17</i>
<i>Tabela 5-1: Prethodne aktivnosti</i>	<i>20</i>
<i>Tabela 5-2: Mjere ublažavanja tokom gradnje</i>	<i>22</i>
<i>Tabela 5-3: Mjere unapređenja nakon gradnje.....</i>	<i>25</i>
<i>Tabela 6-1: Primjer plana</i>	<i>27</i>

1 UVOD

1.1 Kontekst

Otvirni plan upravljanja bioraznolikošću (PUB) napisan je posebno za bosanskohercegovački Koridor (49058) Vc u BiH, 3. dio Projekta, kako bi se u jednom dokumentu objedinile sve predviđene mјere ublažavanja koje se odnose na bioraznolikost za LOT 2 i LOT 3 na predviđenom pravcu puta. Ovaj plan pripremila je (CEcol) uz doprinos i stručnu pomoć Maje Jaćimovski, lokalne konsultantice za okoliš koja radi u društvu ENOVA consultants u Sarajevu, BiH.

Dodatna procjena bioraznolikosti (ENOVA 2017) sadrži rezultate istraživanja o bioraznolikosti iz 2017.g. koja su provedena u junu 2017.g. na dionicama LOT 2 i LOT 3. Glavna svrha ove Dodatne procjene bioraznolikosti je da u razmatranje uključi oblasti u pogledu kojih je ustanovljen nedostatak informacija u dokumentima PUO iz 2006.g.¹ koja je provedena za iste dionice puta. Dodatna procjena bioraznolikosti također sadrži poglavlje o mјerama ublažavanja u kojem su kombinirane mјere predložene u PUO-u iz 2006.g. i dodatne mјere ublažavanja predložene na osnovu istraživanja bioraznolikosti iz 2017.g. Tako je ovaj dokument sačinjen s ciljem osiguranja Otvirnog plana upravljanja bioraznolikošću, te kako bi se dalje razradile predviđene mјere ublažavanja, kao i s ciljem utvrđivanja odgovornosti za provedbu mјera ublažavanja namijenjenih za zaštitu bioraznolikosti, gdje god je to moguće.

Na strategiju predviđenu ovim Planom primijenjena je i hijerarhija ublažavanja. U suštini, ovaj postupak se može opisati kao proces u tri koraka:

1. Izbjеći ili spriječiti negativne utjecaje na okoliš općenito sa naglaskom na bioraznolikost,
2. Ukoliko je nemoguće izbjеći utjecaj, ublažiti i sanirati efekte gradnje na mjestu zbivanja i
3. Mјere kompenzacije poduzimaju se u krajnjem slučaju (na mjestu dešavanja ili izvan tog mjesta) zbog preostalih/rezidualnih štetnih utjecaja.

Kako je navedeno u Provedbenom zahtjevu 6 EBRD-a (EBRD 2014)² jedan od glavnih ciljeva zaštite bioraznolikosti i održivog upravljanja živom prirodom je usvajanje hijerarhije ublažavanja s ciljem da se da se izbjegne neto dubitak bioraznolikosti i po mogućnosti ostvari neto dobit bioraznolikosti. Ovaj okvirni PUB sačinjen je radi ostvarivanja ovog cilja.

Prvi cilj svakog projekta trebao bi biti da se izbjegne utjecaj na bioraznolikost i usluge ekosistema. Međutim, ukoliko nije moguće izbjеći utjecaj, provode se mјere za maksimalno ublažavanje utjecaja i saniranja bioraznolikosti i usluga ekosistema. S obzirom na složenost predviđanja utjecaja ovog projekta na bioraznolikost i usluge ekosistema na dugoročnom planu, cilj je usvajanje prakse prilagodljivog upravljanja koje podrazumijeva da će se način provedbe mјera ublažavanja i upravljanja mijenjati i prilagođavati promjenama uslova i rezultata monitoringa tokom cijelog životnog ciklusa Projekta.

¹ IPSA (2006) Studija utjecaja na okoliš, "Autoput na Koridoru Vc" Priprema planiranja i dokumentacije za studiju. LOT broj 2. J.V.C. Lotti and Associati – SPT (2006) Projekt izgradnje autoputa Koridor Vc, Lot No. 3 – Sarajevo Jug (Tarčin) – Mostar Sjever. Procjena utjecaja na okoliš.

² EBRD (2014). Okolišna i društvena politika. Evropska banka za obnovu i razvoj.

1.2 Opis Projekta

Koridor Vc je dio osnovne putne mreže Transportne opservatorije Jugoistočne Evrope (SEETO) koja se sastoji od 3 Koridora (ili 8 ogranaka koridora) i 7 putnih pravaca (ili 9 ogranaka pravaca)³. Ukupna dužina mreže je 5.975 km (3.019 km koridora 2,956 km putnih pravaca). Oko 15% mreže se nalazi na teritoriji Bosne i Hercegovina (BiH), sa 400 km koridora i 470 km putnih pravaca (Slika 1). Razvoj mreže se smatra jadrom od najvažnijih politika za osiguranje dugoročne stabilnosti i ekonomskog napretka za Jugoistočnu Evropu.

Ovaj dokument obuhvata dvije različite dionice predviđenog autoputa, Lot 2 i Lot 3. Najjužnija tačka dionice Lot 2 opisana u ovom tekstu (Donja Vraca) nalazi se na 75 km sjeverno od Sarajeva, a najsjevernija tačka dionice Lot 3, nalazi se na nekih 35 km južno od Sarajeva kod naselja Golubinja.

Dionice koje su navedene u nastavku su dodatno raščlanjene dionica Lot 2 i Lot 3 i sva navedena područja su obuhvaćena istraživanjima za potrebe Dodatnog izvještaja o procjeni bioraznolikosti. Finansiranje koje osigurava EBRD razmatra se u dvije tranše (Tabela 1-1). Pored toga, za finansiranje sjevernih dionica puta razmatraju se dodatni zajmodavci: Evropska investicijska banka (eng. European Investment Bank - EIB) i Kuvajtski fond za arapski ekonomski razvoj (eng. Kuwait Fund for Arab Economic Development - KFAED) i Fond za međunarodni razvoj OPEC-a (eng. Fund for International Development - OFID).

Tabela 1-1: Spisak predviđenih dionica autoputa

Koridor Vc LOT	Tranša EBRD-a	Dionica	Dužina(km)	Izvor finansiranja	Komentar
LOT 2	Tranša I	Poprikuše - Nemila	5,1 ⁴	EBRD	Uključuje Tunel Golubinja dug 3,5 km
	-	Nemila - Vranduk	5,7	KFAED	-
	-	Vranduk - Ponirak	5,3	OFID	-
	Tranša I	Tunel Zenica	2,8	EBRD	Smješten između naselja Ponirak i Vraca
LOT 3	Tranša I (samo Tunel Ivan)	Sarajevo Jug (Tarčin) - Tunel Ivan	6,8	EIB + EBRD	Dionica autoputa Tarčin - Ivan uključuje Tunel Ivan I = 2,0 km koji finansira EBRD

Za više informacija, uključujući iscrpan opis svake dionice, vidi Netehnički sažeta koji je pripremila ENOVA (2007).

Na Slici 1 u nastavku dat je pregled Projekta predviđenih dionica autoputa (izvor: ENOVA).

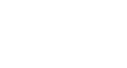
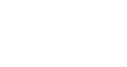
³ U skladu sa memorandumom o razumijevanju o razvoju Osnovne regionalne transportne mreže Jugoistočne Evrope koji su u junu 2004.g potpisale učesnice: BiH, Albanija, Hrvatska, BJR Makedonija, Crna Gora, Srbija i Kosovo, osnovna mreža je višemodalna mreža koja uključuje put, željeznicu i veze sa riječnim plovidbenim putevima u sedam zemalja, zajedno sa nekoliko određenih čvorišta morskih i riječnih luka i aerodroma.

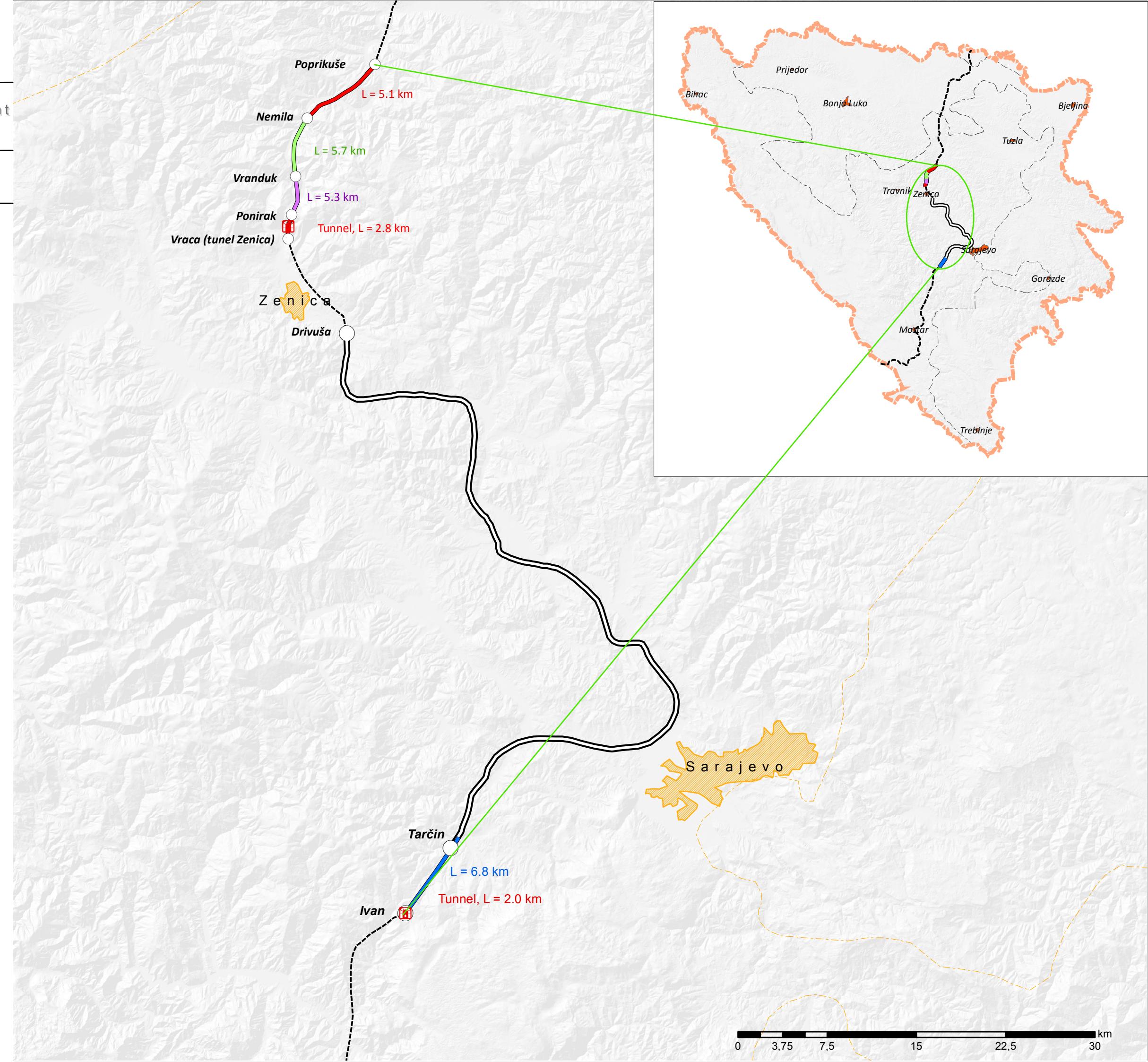
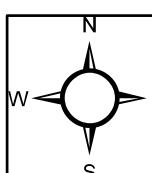
⁴ U Projektnom zadatku navedeno je da je dužina ove dionice 6,9 km. Međutim, predstavnici Preduzeća Autoceste FBH su pojasnili da je ova dionica zapravo duga 5,1 km, sa početkom na općinskoj administrativnoj granici između općina Žepče i Zenica.

Supplemental Biodiversity Assessment
- Corridor Vc in BiH - Part 3

Blank Map
2017

Legend

- - - State border
- - - Entity line
- Settlements
- Tunnel
- Road subsection start-end
- Sections to be funded by EBRD
- Sections to be funded by EIB
- Sections to be funded by OFID
- Sections to be funded by KFAED
- Existing sections of Vc
- Planned sections of Vc

1.3 Početak

Pod uslovom da se pronađu sredstva, trenutno je dogovoren da radovi počnu u januaru 2018.g. Međutim, zbog dužine i lokacija puta, gradnja će se odvijati u fazama tokom nekoliko godina. Čim budu poznati rokovi za izgradnju po dionicama, ovaj dio izvještaja bit će ažuriran i tek onda će to biti konačan dokument.

1.4 Nadležnost i upravljanje

„Preduzeće“ koje će provoditi projekat Koridor Vc (LOT 2 i LOT 3) su Autoceste Federacije Bosne i Hercegovine (AFBiH). Ovo društvo ima niz jasnih smjernica za provedbu projekata koji su kratko opisani u nastavku:

Nadležna tijela za upravljanje svim projektima koje provodi AFBiH imenovana su za tri faze projekta:

1. Prva faza je od pribavljanja građevinske dozvole za projekat do potpisivanja ugovora sa izvođačem građevinskih radova (nadležno tijelo: JPP⁵).
2. Druga faza počinje sa potpisivanjem ugovora sa izvođačem i traje do završetka građevinskih radova (nadležna osoba za kooperaciju sa Nadzornim organom (zaduženim za generalni nadzor nad Izvođačem radova, nadzor nad građevinskim radovima i nadzor nad praćenjem implementacije mjera ublažavanja za vrijeme građenja) je: *voditelj Projekta*).
3. Treća faza je faza eksploatacije/održavanja objekta (nadležno tijelo Sektor za upravljanje i održavanje AFBiH).

Na osnovu opisa navedenih faza, za samu provedbu mjera ublažavanja u pogledu bioraznolikosti tokom druge faze, odnosno faze gradnje bio bi odgovoran izvođač radova.

Preduzeće nema zaposlenika čija je jedina odgovornost bioraznolikost, međutim, za pitanja bioraznolikosti bio bi angažiran vanjski stručnjak u okviru JPP-a koji bi pratilo provedbu mjera ublažavanja za vrijeme gradnje.

Sektor za upravljanje i održavanje / Odjel za zaštitu i uređenje autoceste) je nadležan za provođenje monitoringa nakon izgradnje dionice autoceste, koji se odnosi na poduzimanje aktivnosti vrsta monitoringa koji se zahtijevaju okolišnim dozvolama za svaki LOT (npr. monitoring kvaliteta vode efluenta, monitoring kvalitete tla, monitoring kvalitete zraka, monitoring nivoa buke itd.). Poslovi monitoringa se uglavnom podugovaraju sa specijaliziranim kompanijama za oblast monitoringa okoliša.

⁵ JPP se formira od grupe osoba koja uključuje inžinjere, pravnika, rukovodioca i komercijalistu. Za više informacija vidi Odjeljak 3 Uloge i nadležnosti.

2 OPSEG

2.1 Opseg ovog plana upravljanja

Ovaj plan upravljanja je sačinjen kako bi se u jednom dokumentu objedinile sve predviđene mjere ublažavanja koje se odnose na bioraznolikost dionica puta LOT 2 i LOT 3. Ova verzija PUB-a predstavlja Okvirni plan koji će osigurati osnov za sve buduće aktivnosti vezane za bioraznolikost, kao što je napr. Plan upravljanja invazivnim vrstama koji treba izraditi i dovršiti prije početka gradnje.

Ovaj Plan upravljanja strukturiran je u deset sljedećih odjeljaka:

- **Odjeljak 2 Opseg:** U ovom odjeljku se uvodi opsege PUB-a i utvrđuju preklapanja sa drugim planovima upravljanja.
- **Odjeljak 3 Uloge i nadležnosti:** U ovom odjeljku navedene su informacije o tome ko će provoditi mjere ublažavanja u pogledu bioraznolikosti i ko je odgovoran za praćenje nakon gradnje.
- **Odjeljak 4 Standardi Projekta:** Zahtjev za mjere ublažavanja utvrđen je u ovom odjeljku koji se tiče domaćih zakona i propisa te propisa na međunarodnom nivou, kao i smjernica zajmodavaca o dobrim praksama.
- **Odjeljak 5 Mjere ublažavanja i kontrole upravljanja:** U ovom odjeljku utvrđene su mjere ublažavanja koje su navedene u Izvještaju o dodatnim studijama o bioraznolikosti. Ukoliko se ukaže potreba za dodatnim planovima upravljanja, uključene su dodatne informacije, tako da se mogu dovršiti prije početka gradnje.
- **Odjeljak 6 Plan provedbe:** Ovaj odjeljak sadrži primjerak tabele koja pokazuje nivo informacija koje bi bile potrebne za efikasnu provedbu svih preporučenih mjera ublažavanja u pogledu bioraznolikosti.
- **Odjeljak 7 Praćenje:** Iako u ograničenoj mjeri, preporuka je da se praćenje provodi poslije gradnje. Zahtjevi za praćenje izneseni su u ovom odjeljku za koji će biti potrebne dodatne informacije kada budu poznati rokovi za svaku dionicu.
- **Odjeljak 8 Edukacija:** Bit će potrebno provesti edukaciju radne snage o pitanjima bioraznolikosti. U ovom odjeljku iscrpno su razrađeni zahtjevi za edukaciju.
- **Odjeljak 9 Revizija i kontrola.**
- **Odjeljak 10 Kontrola dokumenata.**

2.2 Preklapanja sa drugim planovima upravljanja

U POU-u iz 2006.g i Okolišnom i društvenom akcionom planu (ODAP) (eng. Environmental and Social Action Plan ESAP) (2017) iscrpno su opisani planovi upravljanja koji trebaju biti dovršeni i provedeni prije ili za vrijeme gradnje. Iako se ne odnose direktno na bioraznolikost, smatra se da nekoliko ovih planova osigurava (posredno ili neposredno) prednosti koje ublažavaju utjecaj na bioraznolikost. Ovi planovi upravljanja su:

Sveobuhvatni Plan uređenja gradilišta (PUG) bit će izrađen s ciljem potpune provedbe PZ EBRD-a i dobrih međunarodnih praksi. Ovaj PUG će također sadržati sljedeće planove upravljanja koji su važni za bioraznolikost:

- **Okolišni i društveni plan upravljanja tokom gradnje (ODPU tokom gradnje) (eng. Construction Environmental and Social Management Plan - CESMP),**
- **Plan upravljanja tlom** (sprečavanje erozije obnovom vegetacije i sprečavanjem širenja invazivnih vrsta);
- **Plan za zaštitu od požara i tehnoloških eksplozija** (ukoliko su blizu površine, možda će trebati voditi računa o vremenu tehnoloških eksplozija);
- **Izjava o metodologiji rada u vodotocima i njihovoj blizini** (u kojoj je utvrđeno kako se održava protok vode za vrijeme radova, na koji način će biti zaštićen kvalitet vode uključuje pristup pogonima i mašinama radi održavanja, vodeći računa o zahtjevu da se izbjegne zagađenje površinskih i podzemnih vodotoka i
- **Plan upravljanja prometom** (možda je neophodno ograničenje brzine za vrijeme građevinskih radova kako bi se izbjegli slučajevi životinja koje stradaju u nesrećama na cesti).

Bit će izrađen i Okolišni i društveni plan upravljanja tokom eksploatacije objekata (ODPU tokom eksploatacije objekata) (Operational Environmental and Social Management Plan OESMP) za korištenje i održavanje predviđenog autoputa. Ovaj plan bi vjerovatno ima tačke preklapanja sa mjerama ublažavanja u pogledu bioraznolikosti kada je riječ o upravljanju otpadom i Planom sprečavanja zagađenja.

3 ULOGE I NADLEŽNOSTI

3.1 Ključne uloge i nadležnosti u provedbi plana upravljanja

Ključne uloge i nadležnosti u provedbi PUG-a tokom faze gradnje i eksploatacije objekta utvrđene su u vidu standardne prakse utvrđenih uloga i nadležnosti u projektima AFBiH (Odjeljak 3.2 u nastavku):

AFBiH vode računa o tome da u tendersku dokumentaciju uključe zahtjeve iz nacionalnih PUO-a, okolišnih dozvola, zahtjeva zajmodavaca i standarda FIDIC (crvena i žuta knjiga), i sl. To podrazumijeva i uključivanje obaveza iz PUG-a u tendersku dokumentaciju.

Provđba mera ublažavanja tokom faze gradnje bit će odgovornosti **Izvođača** u skladu sa specifikacijama ugovora i uslovima kredita. Najefikasniji način za ovo je da izvođač imenuje kvalificiranog stručnjaka za bioraznolikost koje će koordinirati provđbu i praćenje PUG-a.

Nadzorni organ/Jedinica za provedbu projekta odgovorna za nadzor cijelokupnih građevinskih radova vršit će nadzor nad praćenjem provedbe mera ublažavanja tokom faze gradnje.

Nadzorni organ **dužan je podnosići mjesecne izvještaje voditelju projekta** koji će ih analizirati i predlagati korektivne mjeru i aktivnosti za unapređenje efikasnosti provedbe.

Voditelj projekta (u ime AFHB) aktivno učestvuje u svim aktivnostima koje su vezane za provedbu projekta i svakodnevno obilazi gradilišta. Također upravlja Nadzornim odborom, napr. provjerava izvještaje koje dostavlja Nadzorni odbor, šalje ove izvještaje Upravi AFBiH i po potrebi predlaže korektivne mjeru. Budući da će za Projekat biti izdata okolišna dozvola, to podrazumijeva obavezu dostavljanja izvještaja. Naime do 30. juna svake naredne godine dostavlja se izvještaj o aktivnostima **Federalnom ministarstvu okoliša i turizma**.

Sva pitanja upravljanja i održavanja poslije gradnje rješavat će **Sektor za upravljanje i održavanje AFBiH**. Zato će ovaj sektor upravljati i provoditi praćenje nakon faze gradnje u okviru ovog Plana upravljanja bioraznolikošću.

3.2 Upravljanje i nabavka AFBiH

Tjela nadležna za upravljanje svim projektima koje provode AFBiH imenuju se u tri različite faze projekta:

1. Prva faza je od pribavljanja građevinske dozvole za projekat do zaključivanja ugovora sa izvođačem (*nadležno tijelo: JPP*).
2. Druga faza počinje sa potpisivanjem ugovora sa izvođačem i traje do završetka građevinskih radova (nadležna osoba za kooperaciju sa Nadzornim organom (zaduženim za generalni nadzor nad Izvođačem radova, nadzor nad građevinskim radovima i nadzor nad praćenjem implementacije mera ublažavanja za vrijeme građenja) je: *voditelj Projekta*).
3. Treća faza je faza eksploatacije/održavanja objekata (*nadležno tijelo: Sektor za upravljanje i održavanje AFBiH*).

Ključne interne procedure uključuju *Procedura za građenje dionice autocesta – otvaranje projekta i upravljanje* u kojoj su detaljno utvrđeni koraci i nadležnosti za prve dvije faze, dok je treća faza neformalno uređena.

Tokom druge faze, eksterni nadzor provedbe projekata provodi Nadzorni organ koji je pravno lice odgovorno za nadzor nad svim građevinskim radovima, kako je predviđeno *Uredbom o uređenju gradilišta, obaveznoj dokumentaciji na gradilištu i učesnicima u gradnji*⁶.

3.2.1 Prva faza

U skladu sa gore navedenom Procedurom, za svaki projekat po pribavljanju građevinske dozvole formira se **JPP**. JPP se sastoji od: inžinjera iz *Sektora za projektovanje i građenje* koji je uključen u provedbu ugovora o građevinskim radovima, inžinjera iz *Sektora za dokumentaciju* koji je zadužen za poslove projektovanja, pravnika iz *Sektora za ekonomski i finansijski poslove* koji je zadužen za poslove na eksproprijaciji i jednog zaposlenika iz *Sektora za ekonomski i finansijska pitanja*. Šef JPP-a se imenuje radi osiguranja koordinacije. Šef je također dužan angažirati zaposlene u *Službi za ekspertize i kvalitet* s ciljem utvrđivanja rizika vezanih za projekte. **Zato je JPP međuresorno tijelo koje treba obuhvatiti sva pitanja koja se odnose na projekte uključujući okolišna pitanja.**

Prije potpisivanja ugovora o građevinskim radovima, šef JPP-a je odgovoran za provedbu svih aktivnosti vezanih za ocjenu i utvrđivanje rizika, koje se moraju provesti u skladu sa *Smjernicama za utvrđivanje i analizu rizika i upravljanje rizicima AC-7.5-22*. Šef JPP-a koordinira aktivnosti predstavnika svih sektora i službi u JPP-u s ciljem da se osigura raspoloživost neophodne dokumentacije koja je potrebna za izvođenje građevinskih radova. Tako na primjer, šef JPP-a mora uključiti *Sektor za dokumentaciju* u sve aktivnosti vezane za analizu idejnog rješenja projekta i izdavanje građevinske dozvole.

Šef JPP-a dužan je podnijeti zahtjev Upravi AFBiH za postupak javne nabavke za izbor izvođača za građevinske radove. Kad Uprava AFBiH donese odluku o početku tenderske procedure, Direktor AFBiH imenuje Komisiju za javne nabavke koja, zajedno sa rukovodiocem *Službe za javne nabavke*, provodi postupak javnih nabavki.

3.2.2 Druga faza

Prije potpisivanja ugovora o građevinskim radovima (sa izvođačem građevinskih radova) i ugovora o nadzoru (sa nadzornim organom), Direktor AFBiH jednog od inžinjera iz *Sektora za projektovanje i građenje* postavlja za **voditelja projekta** koji je u ime AFBiH odgovoran za građevinske aktivnosti. Voditelj projekta dužan je pripremati mjesечne izvještaje kao i pribaviti i analizirati sve mjesечne izvještaje koje dostavljaju izvođač građevinskih radova i nadzorni organ, te predlagati korektivne mjere i aktivnosti s ciljem bolje efikasnosti. Korektivne mjere i aktivnosti se predlažu na osnovu predloženih mjera i akcija preporučenih od strane eksperta za biodiverzitet Nadzornog organa. Voditelj projekta svakodnevno provodi praćenje građevinskih radova i odgovoran je za zakonitost i propisan rad Nadzornog organa. Svakodnevno obilazi radove na terenu. Voditelj projekta odgovoran je za upravljanje izvođačima radova.

Voditelj projekta dužan je u svoje aktivnosti uključiti i svoje zaposlene iz *Službe za ekspertizu i kvalitet*. Zaposlenik iz navedene službe kontrolira voditelja projekta i nadzorni organ te predlaže korektivne mjere u slučaju nemara ili s ciljem bolje efikasnosti provedbe.

U skladu sa *Procedura za građenje dionica autosesta – zatvaranje projekta AC-P 7.5-02*, po okončanju građevinskih radova i nakon što Nadzorni organ izda potvrdu o primopredaji, voditelj projekta je dužan prikupiti dokumentaciju neophodnu za dostavljanje zahtjeva za izdavanje upotrebljene dozvole.

3.2.3 Treća faza

Po završetku građevinskih radova, sva pitanja koja se tiču eksploatacije i održavanja puteva spadaju u nadležnost Uprave i *Službe za održavanje AFBiH*. Za svaku dionicu bit će imenovana jedna osoba iz ove Službe koja će biti nadležna za sva pitanja tokom ove faze. Jasno je da AFBiH ne mora imati zaposlenog eksperta u sklopu svog tima, međutim, kompanija treba provoditi edukaciju osoblja s obzirom na zaštitu biodiverziteta i zahtjeve ovog dokumenta.

⁶ Službene novine FBiH, br. 48/09, 75/09 i 93/12

3.3 Angažman izvođača

U skladu sa *Procedurom za građenje dionice autocesta – otvaranje projekta i upravljanje AC-P 7.5-01*, tendersku proceduru koordinira Komisija za javne nabavke AFBiH koju će imenovati Direktor AFBiH na osnovu odluke Uprave o početku postupka javne nabavke. Predsjednik Komisije dužan je osigurati da sve aktivnosti u postupku javne nabavke budu u skladu sa važećim aktima AFBiH i domaćim zakonima.

Kako je prethodno navedeno, AFBH vodi računa da u tendersku dokumentaciju budu uključeni zahtjevi iz PUO-a provedenih na nacionalnom nivou, okolišnih dozvola, zahtjevi koje su postavili zajmodavci, FIDIC standardi (crvena i žuta knjiga) i sl.

Što je najvažnije, provedbe mjera ublažavanja tokom faze gradnje bit će u nadležnosti izvođača u skladu sa specifikacijama ugovora i zahtjevima vezanim za kredit.

Organizacija građevinskih radova i dokumentacije koja je neophodna na gradilištu uređeni su *Uredbom o uređenju gradilišta, obaveznoj dokumentaciji na gradilištu i učesnicima u gradnji*⁷.

3.4 Ključni akteri

Ključni akteri za provedbu ovog i drugih planova upravljanja su:

- Izvođač – zadužen za provedbu planova za ublažavanje i direktnu saradnju sa voditeljem projekta.
- Nadzorni organ – nadležan za cijelokupni nadzor građevinskih radova i vršit će nadzor nad praćenjem provedbe svih planova upravljanja tokom faze gradnje, te sarađivati kako sa izvođačem radova tako i voditeljem projekta.
- Voditelj projekta – nadležan za sve građevinske radove u ime AFBiH i priprema mjesечne izvještaje sa iscrpnim opisom aktivnosti na gradilištu, uključujući provedbu planova upravljanja i poduzete mjere.
- O svim poduzetim aktivnostima, uključujući provedbu planova upravljanja, godišnje se dostavlja izvještaj Federalnom ministarstvu okoliša i turizma.
- Sektor za upravljanje i održavanje AFBH – ovom timu bit će potreban sveobuhvatan izvještaj i postupak primopredaje prije preuzimanja operativne odgovornosti koja je iscrpno opisana u Planu upravljanja bioraznolikošću.

⁷ Službene novine FBiH, br. 48/09, 75/09 i 93/12

4 PROJEKTNI STANDARDI

4.1 Opći pregled primjenljivih projektnih standarda

Postoji niz primjenljivih projektnih standarda (zakonska regulativa i politika) kao što je detaljnije opisano niže u tekstu. Ukratko, sljedeće se smatra ključnim primjenljivim standardima:

- Zakon o zaštiti prirode FBiH,
- EU Direktiva o staništima,
- EU Direktiva o pticama,
- EIB (2013) Priručnik za okolišna i društvena pitanja. Ured za okoliš, klimu i društvo. Direkcija za projekte,
- EBRD (2014) Okolišna i društvena politika. Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj,
- Politika kvaliteta i zaštite okoliša AFBiH.

4.2 Primjenljivi domaći standardi

Zakon o zaštiti prirode FBiH⁸ definira tijela za zaštitu prirode, opće mjere zaštite, procjenu radnji u prirodi, staništima i ekološki značajnim područjima, vrste i podvrste, zaštitu i očuvanje bioraznolikosti i ekosistama, osnivanje Natura 2000, i sl. Na osnovu uslova iz ovog Zakona izrađena je Crvena lista flore i faune FBiH.

Implementacija Projekta zahtijeva poštivanje odredbi relevantne domaće zakonske regulative u vezi sa okolišnim pitanjima, što indirektno vodi ka boljem upravljanju bioraznolikošću. Ona su obuhvaćena odredbama *Zakona o zaštiti prirode FBiH⁹*, ali također i relevantnim dozvolama (okolišna dozvola, vodna dozvola), konkretnim zakonima i podzakonskim aktima koji se odnose na kvalitet zraka, kvalitet vode, upravljanje otpadom i sl.

Tabela 4-1: Pregled drugih domaćih propisa koji se indirektno odnose na upravljanje bioraznolikošću

Pitanje	Domaći propisi
PUO i okolišne dozvole	<p>Izgradnja autoputa podliježe obaveznoj PUO i postupku izdavanja dozvola na nivou FBiH prema odredbama:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Zakona o zaštiti okoliša¹⁰</i>, i • <i>Pravilnika o pogonima i postrojenjima za koje je obavezna procjena utjecaja na okoliš i pogonima i postrojenjima koji mogu biti izgrađeni i pušteni u rad samo ako imaju okolišnu dozvolu¹¹</i>. <p>Prema Zakonu o zaštiti okoliša, okolišna dozvola sadrži sljedeće:</p> <ul style="list-style-type: none"> • granične vrijednosti emisija za zagašujuće materije¹², • uslove za zaštitu zraka, tla, voda, biljnog i životinjskog svijeta, • mjere za upravljanje otpadom koje proizvodi pogon ili postrojenje¹³, • mjere za maksimalno ublažavanja prekograničnog zagađenja, • sistem samo-monitoringa uz određivanje metodologije i učestalosti mjerjenja emisija, i • mjere vezane za uslove rada u vanrednim situacijama¹⁴.

⁸Službene novine FBiH, br. 66/13

⁹Službene novine FBiH, br. 66/13

¹⁰ Službene novine FBiH, br. 33/03 i 38/09

¹¹ Službene novine FBiH, br. 19/04

¹² U skladu sa Pravilnikom FBiH kojim su uređeni zaštitu zraka, voda i tla, upravljanje otpadom, i u skladu sa Tehničkim uputstvom o najboljim dostupnim tehnikama NDT (eng. BAT – best available techniques) za konkretnе industrijske sektore.

¹³ U skladu sa Tehničkim uputstvom o NDT za konkretnе industrijske sektore, uzimajući u obzir moguće zagađenje i već usvojene tehnologije, kao i stvarni provedbeni kapacitet.

Pitanje	Domaći propisi
	<p>Granične vrijednosti za emisije zagađujućih materija i ekvivalentni parametri i tehničke mjere su bazirani na najboljim raspoloživim tehnikama, uzimajući u obzir tehničke karakteristike pogona i postrojenja, njihov geografski položaj i druge uslove.</p> <p>Okolišne dozvole važe pet godina.</p>
Vodne dozvole	<p>Postupak izdavanja vodne dozvole u FBiH je uređen <i>Zakonom o vodama¹⁵</i> i <i>Pravilnikom o sadržaju, obliku, uvjetima, načinu izdavanja i čuvanja vodnih akata¹⁶</i>.</p> <p>Potrebni vodni akti su:</p> <ul style="list-style-type: none"> Prethodna vodna saglasnost – utvrđuje da li je podnositac zahtjeva ispunio uslove za (i) ostvarivanje prava na vodu, (ii) način ostvarivanja tog prava, (iii) dokumentaciju izgradnju novih postrojenja, rekonstrukciju i uklanjanje postojećih postrojenja. Prethodna vodna saglasnost se mora pribaviti prije podnošenja zahtjeva za izdavanje okolišne dozvole. Važi 3 godine. Vodna saglasnost – potvrđuje da je dokumentacija priložena uz zahtjev za izdavanje vodne saglasnosti urađena u skladu sa prethodnom vodnom saglasnošću, lokalnim propisima o vodama i planskim dokumentima za pripadajuće vodno područje. Vodna saglasnost se mora pribaviti prije pribavljanja građevinske dozvole. Istiće nakon 2 godine ako se ne izda građevinska dozvola i ako ne otpočnu građevinski radovi. Vodna dozvola – utvrđuje (i) namjenu, način i uslove iskorištavanja vode, (ii) režim rada objekata i postrojenja, (iii) način i uslove ispuštanja otpadnih voda i odlaganja krutog i tečnog otpada. Njome se potvrđuje da su ispunjeni uslovi utvrđeni u Vodnoj saglasnosti. Važi do 15 godina.
Kvalitet zraka	<p>Prema <i>Pravilniku o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda¹⁷</i>, kvalitet zraka se prati mjeranjem koncentracije sumpor dioksida, azotnih oksida, suspendiranih čestica PM₁₀ i PM_{2,5}, olova, benzena, ugljen monoksid, arsenika, kadmijuma, žive, nikla i benzo (a) pirena, instrumentima za automatsko mjerjenje i analizom uzoraka.</p> <p>Maksimalne dozvoljene dnevne koncentracije, ciljne vrijednosti i pragovi uzbune za zagađivače su također uređeni navedenim Pravilnikom.</p>
Buka	<p><i>Zakon o zaštiti od buke¹⁸</i> propisuje dozvoljeni nivo buke, mjere zaštite od buke, način mjerjenja i evidentiranja buke, granične vrijednosti buke svrstane prema ambijentu, namjeni prostora i dobu dana (dan ili noć) i sl. Zakon propisuje granične vrijednosti vanjske buke za planiranje novih objekata i izvora buke u FBiH.</p> <p>Standardi za buku vozila su definirani <i>Pravilnikom o dimenzijama, ukupnoj masi i osovinskom opterećenju vozila, o uređajima i opremi koju moraju imati vozila i o osnovnim uvjetima koje moraju ispunjavati uređaji i oprema u saobraćaju na putevima¹⁹</i>. Pravilnik utvrđuje najviše granice dopuštene buke za pojedina vozila.</p>
Upravljanje otpadom	<p><i>Zakon o upravljanju otpadom²⁰</i> propisuje opće uslove u vezi sa upravljanjem otpadom tokom građenja i upravljanjem otpadom generiranim po završetku radova.</p> <p>Prema Zakonu, Plan upravljanja otpadom se mora priložiti uz zahtjev za izdavanje okolišne dozvole. Plan treba obuhvatiti:</p> <ul style="list-style-type: none"> dokumentaciju o otpadu koji generiraju preduzeća (porijeklo, vrsta otpada u skladu sa listom otpadnog materijala, sastav, količina), mjere koje se trebaju poduzeti za sprječavanje generiranja otpada, naročito u pogledu opasnog otpada, odvajanje otpada, naročito opasnog materijala i drugih vrsta otpada iz otpada koji će se ponovo upotrijebiti,

¹⁴Pogoni i postrojenja u kojima su opasne materije prisutne u količinama višim od onih koje su navedene u Pravilniku o sadržaju izvještaja o stanju sigurnosti, sadržaju informacija o sigurnosnim mjerama i sadržaju unutrašnjih i vanjskih planova intervencije (Službene novine FBiH, br. 68/05) su obavezni izraditi Plan sprečavanja nesreća većih razmjera

¹⁵Službene novine FBiH, br. 70/06

¹⁶Službene novine FBiH, br. 31/15

¹⁷Službene novine FBiH", br. 1/12

¹⁸Službene novine FBiH, br. 110/12

¹⁹Službene novine FBiH", br. 23/07

²⁰Službene novine FBiH", br. 33/03

Pitanje	Domaći propisi
	<ul style="list-style-type: none"> odlaganje otpada na deponiju, metode obrade i/ili odlaganja.
Upravljanje vodama i otpadnim vodama	Zakon o vodama ²¹ uređuje upravljanje vodama i otpadnim vodama i planiranje. Maksimalno dozvoljene količine opasnih i štetnih materija u otpadnim vodama prije ispuštanja u prirodne recipiente (površinske voide) ili u javne kanalizacione sisteme su određene Uredbom o uvjetima ispuštanja otpadnih voda u okoliš i sisteme javne kanalizacije ²² .
Uređenje gradilišta	<p>Prema Uredbi o uređenju gradilišta, obaveznoj dokumentaciji na gradilištu i učesnicima u građenju²³, Izvođači su obavezni izraditi Plan uređenja gradilišta (PUG) (eng. Construction Site Organization Plan (CSOP). PUG obuhvata organizaciju preliminarnih radova, uređenje gradilišta tokom građenja, uređenje gradilišta nakon faze građenja, tehnološke šeme, Plan upravljanja okolišem i Plan upravljanja pitanjima sigurnosti. Što se tiče upravljanja bioraznolikošću, ovaj Plan zahtijeva izradu drugih pratećih planova:</p> <ul style="list-style-type: none"> Plan upravljanja okolišem tokom gradnje – predlaže detaljne mјere za upravljanje okolišem obuhvatajući sljedeće aspekte (podplanovi): upravljanje kvalitetom zraka, bukom i vibracijama, upravljanje tlom, upravljanje opasnim materijalima, upravljanje mјerama koje se poduzimaju u slučaju izljevanja opasnih materija, spremost i reakcija u vanrednim situacijama, Plan upravljanja u slučaju požara i eksplozije (preliminarne protupožarne aktivnosti u slučaju požara, plan uzbunjivanja vatrogasnih službi). <p>PUG mora izraditi Izvođač prije početka građevinskih radova. Plan mora prekontrolirati i potpisati Nadzorni organ, koji predstavlja pravno lice odgovorno za sveukupni nadzor nad izvođenjem građevinskih radova, kao što je to propisano naprijed navedenom Uredbom. Plan treba biti u skladu sa uslovima, sigurnosnim mјerama i obavezama sadržanim u Okolišnoj dozvoli ili okolišnim propisima utvrđenim u postupku odobravanja građenja.</p>

4.3 Važeći međunarodni standardi i smjernice

Primjenljivi međunarodni standardi se odnose na relevantnu:

- EU legislativu,
- zahtjeve Zajmodavca,
- druge standarde koji će pomoći u osiguravanju dobrog stanja okoliša i stoga spriječiti degradaciju bioraznolikosti.

Tabela 4-2: Pregled zahtjeva EU relevantnih za Projekat

Direktiva	Kratak opis
PUO Direktiva (PUO Direktiva 2014/52/EU o procjeni utjecaja određenih planova i programa na okoliš)	Dopunjena PUO Direktiva pojednostavljuje pravila za procjenu potencijalnih utjecaja projekata na okoliš, koja su bila dio prethodne PUO Direktive (85/337/EC) i njenih amandmana. Prema njoj se zahtijeva da procjenu izvrše nadležni državni organi za određene projekte koji imaju fizički utjecaj na okoliš. PUO mora identificirati direktnе i indirektnе utjecaje projekta na sljedeće faktore: čovjek, životinje, biljke, tlo, voda, zrak, klima, pejzaž, materijalna dobra i kulturno naslijeđe, kao i interakciju između ovih raznih elemenata.
Direktiva o pticama i Direktiva o staništima	Dvije glavne EU Direktive u vezi sa očuvanjem prirode daju pravni okvir za zaštitu staništa i životinjskih i biljnih vrsta. Obje Direktive promoviraju održavanje bioraznolikosti, zahtijevajući od zemalja članica da poduzmu mјere za održavanje ili obnavljanje prirodnih staništa i divljih vrsta navedenih u Aneksima Direktive na zadovoljavajućem statusu zaštite, uvodeći snažne mјere zaštite za ona staništa i vrste koja su od značaja za Evropu. Direktiva o staništima je dovela do uspostavljanja mreže posebnih područja zaštite kako bi se zaštitilo 220 staništa i oko 1000 vrsta navedenih u Aneksu I i II Direktive, za koja se smatra da su od značaja za Evropu prema kriterijima datim u Direktivi. Zajedno sa posebnim zaštićenim

²¹ Službene novine FBiH br. 70/06

²² Službene novine FBiH, br. 101/15 i 1/16

²³Ibid.

Direktiva	Kratak opis
	područjima, koja su utvrđena prema Direktivi o pticama, oni čine mrežu zaštićenih područja diljem Evropske unije, nazvanom Natura 2000, koji su također dio mreže Emerald. Emerald mreža je ekološka mreža za očuvanje divljih biljaka i životinja i njihovih prirodnih staništa u Evropi, koju je 1998. pokrenulo Vijeće Europe u sklopu svojih aktivnosti prema Konvenciji o očuvanju evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa ili "Bernska Konvencija".
Okvirna Direktiva o vodama (Direktiva 2000/60/EC kojom se uspostavlja okvir za djelovanje zajednice na području politike voda)	Ova Direktiva uspostavlja okvir za zaštitu kopnenih površinskih voda, prelaznih voda, priobalnih voda i podzemnih voda. Zemlje članice će provesti mjere neophodne za sprječavanje ili ograničavanje unošenja zagađivača u podzemne vode i sprječavanje pogoršavanja stanja svih tijela podzemne vode, koji se koriste za zahvatavanje vode namijenjene za ljudsku potrošnju i onih vodnih tijela namijenjenih za takvu upotrebu u budućnosti. Zemlje članice će osigurati izradu programa za praćenje stanja vode kako bi utvrdile koherentan i sveobuhvatan pregled stanja vode u svakom riječnom sливу. Za podzemne vode takvi programi obuhvatit će praćenje hemijskog i kvantitativnog stanja.
Okvirna Direktiva za otpad (Direktiva 2008/98/EC o otpadu)	Ova Direktiva utvrđuje osnovne koncepte i definicije u vezi sa upravljanjem otpadom, kao što su definicije otpada, recikliranja, obnove. Direktiva objašnjava kada otpad prestaje da bude otpad i postaje sekundarna sirovina (tzv. end-of-waste kriteriji /ukidanje statusa otpada/), i kako napraviti razliku između otpada i nusproizvoda. Direktiva utvrđuje neke osnovne principe za upravljanje otpadom: zahtijeva da se otpadom upravlja bez ugrožavanja zdravlja ljudi i nanošenja štete okolišu, naročito bez opasnosti za vodu, zrak, tlo, biljke ili životinje, bez izazivanja smetnji putem buke ili mirisa i bez negativnog utjecaja na pejzaž ili područja od posebnog interesa.
Okolišna i društvena politika (ODP) EBRD-a, PZ 6	ODP je ključni dokument EBRD-a koja u punom obimu svojih aktivnosti promovira okolišno zdravi i održivi razvoj. Projekti koje Banka finansira trebaju biti u skladu sa najboljim međunarodnim praksama u pogledu održivog razvoja. Banka je definirala konkretne provedbene zahtjeve (PZ) koje njeni klijenti moraju provoditi u upravljanju svojim okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima. Relevantni zahtjevi EBRD-a u vezi sa procjenom bioraznolikosti i upravljanjem razmatraju se u PZ 6: <i>Očuvanje bioraznolikosti i održivo upravljanje živim prirodnim resursima</i> . U kontekstu PZ 6, treba uzeti u obzir tri ključne direktive: EU Direktive o staništima, pticama i PUO Direktiva. PZ 6, između ostalog, obuhvata (i) hijerarhiju mjera ublažavanja koja bi trebala biti usmjerena na izostanak neto gubitka i, ako je moguće, neto dobit – to po mogućnosti treba biti cilj svakog projekta. Kompenzaciju u pogledu bioraznolikosti treba posmatrati kao posljednje sredstvo u svakom paketu mjera ublažavanja; (ii) invazivne strane vrste – postupak provedbe PUO-a bi trebao obuhvatiti invazivne strane vrste u okviru procjene rizika i utjecaja projekta, uključujući razmatranje mogućnosti slučajnog uvođenja. Ukoliko je izvodivo, mjere za sprečavanje slučajnog uvođenja ili daljeg širenja ili iskorjenjivanja invazivnih stranih vrsta trebaju biti obuhvaćene Planom upravljanja okolišnim i društvenim pitanjima (PUODP) (eng. <i>Environmental Social Management Plan - ESMP</i>).
Izjava o okolišnim i društvenim principima i standardima EIB-a	EIB zahtijeva da svi projekti koje finansira budu prihvatljivi u smislu zaštite okoliša i rješavanja društvenih pitanja primjenom odgovarajućih zaštitnih mjera u svim aktivnostima. Priručnik za okolišna i društvena pitanja EIB-a sadrži operativno pojašnjenje standarda klasificiranih u 10 tematskih oblasti – Principi i standardi EIB-a. Principi i standardi koji se odnose na procjenu bioraznolikost su u dijelu PS 3: <i>Bioraznolikost i ekosistemi</i> .
EN 858-1 i 858-2	BS EN 858-1:2002 je standard za sisteme separatora lakih tečnosti (npr. ulje i benzin). Ovaj standard definira principe projektiranja, izvedbe i ispitivanja, označavanja i kontrole kvaliteta. BS EN 858-1:2003 se odnosi na odabir nominalne veličine, instaliranje, rad i održavanje

4.4 Važeći korporativni standardi, politike i procedure

A FBiH posjeduju ISO 14001:2004 standard za upravljanje okolišem i ISO 9001:2008 standard za upravljanje kvalitetom. Ovi standardi se indirektno odnose na upravljanje bioraznolikošću kroz promoviranje upravljanja okolišem.

Ključni principi okolišne politike i politike kvaliteta A FBiH su:

- prednost se daje izvođačima sa dobrim praksama u upravljanju okolišem, koji će ispoštovati sve neophodne zakonske uslove,
- kontrola usluga kako bi se osiguralo ispunjavanje svih relevantnih zakonskih uslova,
- nadzor koje provodi ključno osoblje i uprava u vezi sa upravljanjem okolišem i upravljanjem kvalitetom, i
- praćenje procesa, radova i integriranih sistema upravljanje kvalitetom i sistema upravljanja okolišem u cilju osiguranja efikasnosti i unapređenja poslovnih aktivnosti, očuvanja prirodnih resursa i energije i njihovog racionalnog korištenja.

A FBiH su također izradile set internih procedura i uputstava, koji sadrži ukupno 74 procedure i uputstva. Relevantne procedure i uputstva u vezi sa sistemima upravljanja okolišem su dostavljene Konsultantu na pregled sadržaja i kvaliteta ovih dokumenata. Pregled je također obuhvatio Glavnu listu dokumenata iz implementacije prethodnih projekata sa Preduzećem. Prema Glavnoj listi dokumenata²⁴, interne procedure Preduzeća u vezi sa sistemima upravljanja okolišem su prikazane u **Error! Reference source not found..** Ne postoje konkretnе procedure koje se isključivo odnose na upravljanje bioraznolikošću. Međutim, ovaj aspekt je obuhvaćen relevantnim procedurama upravljanja okolišem.

Tabela 4-3: Lista relevantnih procedura i uputstava u vezi sa praksama upravljanja okolišem A FBiH

Br.	Procedure/uputstva
1.	Procedura za internu i eksternu komunikaciju AC-P 5.5-01
2.	Procedura za izgradnju dionica autocesta – otvaranje projekta i upravljanje AC-P 7.5-01
3.	Procedura za izgradnju dionica autocesta - zatvaranje projekta AC-P 7.5-02
4.	Uputstvo za identifikaciju, analizu i upravljanje rizicima AC-7.5-22
5.	Procedura za identifikaciju aspekata okoliša AC-P 4.3-01
6.	Procedura za identifikaciju, praćenje i ocjenu usklađenosti sa zakonskom i drugom regulativom AC-P 4.3-02
7.	Procedura za definiranje ciljeva i programa zaštite okoliša AC-P 4.3-03
8.	Procedura za kontrolu nad operacijama za koje su vezani značajni aspekti okoliša AC-P 4.4-01
9.	Procedura za postupanje u slučaju akcidentnih situacija i odgovor na njih AC-P 4.4-02
10.	Procedure za praćenje i mjerjenje učinaka zaštite okoliša ACP 4.5-01
11.	Uputstvo za procjenu usklađenosti sa primijenjenom zakonskom regulativom AC-U 4.3-01

Niže je dat kratak pregled nekih relevantnijih procedura i uputstava:

Procedura za izgradnju dionica autoceste – otvaranje projekta i upravljanje AC-P 7.5-01 – ova procedura organizira i koordinira aktivnosti koje se odnose na aktivnosti na pripremi za izgradnju dionica autoceste u vezi sa tehničkim domenom projekta, posebno priprema za izgradnju i izradu srednjoročnih i godišnjih planova i programa preduzeća.

Procedura za identifikaciju aspekata okoliša AC-P 4.3-01 – ova procedura služi za identifikaciju i procjenu aspekata okoliša i određivanje njihovog značaja kako bi se kontrolirao njihov utjecaj na okoliš, ali također i za provođenje ažuriranih dijelova ovih procedura u slučaju svake promjene u obavljanju

²⁴ PC autoceste, Glavna lista dokumenata, 1. april, 2016.

poslovnih aktivnosti i procesa Preduzeća. Proces identifikacije značajnih aspekata okoliša se primjenjuje na redovne uslove rada i neuobičajene uslove rada. *Direktor Preduzeća* najmanje jedanput godišnje analizira listu identificiranih aspekata okoliša i, po potrebi, zahtijeva njeno ažuriranje u slučaju da je došlo do promjene kao što je:

- provođenje novih procesa ili modifikacija postojećih procesa,
- uvođenje i korištenje novih resursa,
- razvoj novih metoda za smanjenje zagađenja okoliša, korištenje novih materijala i resursa i recikliranje,
- razne aktivnosti koje stvaraju nove ili izmijenjene okolišne utjecaje.

Aspekti za procjenu su:

- potrošnja energije,
- potrošnja vode,
- potrošnja sirovina i materijala,
- emisije u atmosferu,
- ispuštanja u vodu,
- iznenadno izljevanje u tlo, vodu i atmosferu,
- buka,
- ukupni otpad,
- otpad odložen u zemlju,
- opasni otpad,
- transport,
- finalni proizvodi.

Procedura za identifikaciju, praćenje i ocjenu usklađenosti sa zakonskom i drugom regulativom AC-P 4.3-02 – ova procedura se koristi za definiranje metoda za identifikaciju, praćenje i ocjenu stepena usklađenosti sa zakonskom i drugom regulativom sa kojom se Preduzeće saglasilo i koja se isključivo odnosi na zakone i druge propise u oblasti građenja, upravljanja i održavanja autocesta i brzih cesta u pogledu zaštite okoliša.

Procedura za definiranje ciljeva i programa zaštite okoliša AC-P 4.3-03 – procedura služi za definiranje općih i konkretnih ciljeva i izradu programa zaštite okoliša kako bi se osiguralo upravljanje okolišem. U procesu planiranja Preduzeće postavlja opće i konkretne ciljeve kako bi u potpunosti postiglo svoje proklamirane ciljeve politike kvaliteta i zaštite okoliša.

Procedura za kontrolu nad operacijama za koje su vezani značajni aspekti okoliša AC-P 4.4-01 – procedura služi za identifikaciju operacija i aktivnosti koje se odnose na značajne aspekte okoliša i za planiranje i provođenje tih operacija i aktivnosti pod kontroliranim uslovima.

Procedura za postupanje u slučaju akcidentnih situacija i odgovor na njih AC-P 4.4-02 – ova procedura definira tijela, odgovornosti i način utvrđivanja i sprječavanja nastanka mogućih akcidentnih situacija, postupanje u cilju ublažavanja utjecaja na okoliš, analizu uzroka i izvještavanje o akcidentnim situacijama.

Procedura za praćenje i mjerjenje učinaka zaštite okoliša ACP 4.5-01 – definira proceduru za praćenje i mjerjenje ključnih karakteristika i učinka procesa koji mogu imati značajan utjecaj na okoliš. Ova procedura obuhvata dokumentiranje informacija u cilju praćenja učinaka zaštite okoliša i poštivanje

općih i konkretnih ciljeva zaštite okoliša. Primjena ove procedure osigurava stalni uvid u stanje zaštite okoliša u svako vrijeme i kod provođenja svih aktivnosti. Procedura se primjenjuje na sve organizacione jedinice Preduzeća. Procedura podrazumijeva provođenje sljedećih aktivnosti:

- pregled i analiza postojećih okolišnih uslova,
- praćenje kontrole i mjerena,
- praćenje značajnih aspekata okoliša (kvalitet zraka, prašina, buka i vibracije, kvalitet vode, zemljište i otpad),
- analiza relevantnih podataka i informacija,
- pregled statusa zaštite okoliša,
- postupanje u slučaju pogoršanja stanja okoliša,
- pregled poduzetih mjera.

Uputstvo za procjenu usklađenosti sa primijenjenom zakonskom regulativom AC-U 4.3-01 – ovim uputstvom uređena je procedura za ocjenu usklađenosti sa zakonskom i drugom regulativom.

5 MJERE UBLAŽAVANJA I KONTROLE UPRAVLJANJA

5.1 Uvođenje mjera ublažavanja

Prvi cilj svakog projekta jeste izbjegavanje utjecaja, ali tamo gdje se utjecaji ne mogu izbjegići, trebaju se smanjiti na najmanju moguću mjeru. Ako se utjecaj ne može ublažiti tako da bude beznačajan u prirodi, u tom slučaju mogu biti potrebne dodatne mjere ublažavanja i kompenzacije. Na kraju, ako se utjecaj ne može ublažiti u sklopu projekta, onda se može razmotriti kompenzacija, mada bi ovo po mogućnosti trebalo biti posljednje sredstvo. Cilj projekta od otvaranja do zatvaranja trebao bi biti usmjeren na izostanak neto gubitka bioraznolikosti i, ako je moguće, neto dobit. Imajući u vidu hijerarhiju mjera ublažavanja, ovaj odjeljak sadrži tri tabele, od kojih se svaka odnosi na vrijeme ili fazu ublažavanja: prethodne aktivnosti, faza građenja i operativna faza.

5.2 Prethodne aktivnosti

Poduzimanje sljedećih aktivnosti ublažavanja treba planirati prije izgradnje svake dionice ceste.

Prethodne aktivnosti će izvršiti imenovani izvođač.

Tabela 4-4: Prethodne aktivnosti

Karakteristika	Aktivnost
Vegetacija	<ul style="list-style-type: none"> Izraditi i provesti Plan uređenja gradilišta tokom gradnje (PUG) (eng. Construction Site Organization Plan (CSOP) za svaku poddionicu puta. Plan će obuhvatiti mjeru za odgovarajuće uređenje gradilišta, implementaciju planiranog sistema odvođenja otpadnih voda i kišnice sa gradilišta (da bi se spriječilo zagađivanje tla). Ova mjera će također spriječiti degradaciju okolne vegetacije. U sklopu PUG-a će biti i Plan upravljanja aktivnostima u slučaju izljevanja opasnih materijala, koji utvrđuje spremnost i postupanje u slučaju akcidentnih situacija tokom gradnje, i koji će se provesti u slučaju akcidentnih situacija da bi se zaštitala okolna vegetacija. Prije gradnje - jasno označiti područja za uklanjanje vegetacije da bi se spriječio nepotreban gubitak vegetacije u području utjecaja gradnje.
Vegetacija – invazivne vrste	<ul style="list-style-type: none"> Prije gradnje se treba izvršiti istraživanje obilaskom cijele rute da bi s zabilježile lokacije i područja nastanjena nizom invazivnih vrsta za koje se zna da su prisutne u projektnom području. Nakon toga treba se izraditi Plan upravljanja invazivnim vrstama, koji će detaljno navesti mjeru koje se trebaju poduzeti i koji će se provesti prije početka gradnje. Primjer Plana upravljanja invazivnim vrstama i uputstvo kako ga izraditi (na osnovu zakonske regulative Ujedinjenog Kraljevstva) se može naći na ovom linku pod nazivom Knotweed Code of Practice (Smjernice za korov (ptičji dvornik) i može se primijeniti na niz invazivnih vrsta: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/536762/LIT_2695.pdf Kratka prezentacija invazivnih vrsta u BiH se može naći na ovom linku: http://www.izbis.com/pdf-2013/invazivne_biljke>List%20IAS%20Plants%20republika%20srbska.pdf Informacije u vezi sa invazivnim vrstama i EU legislativom se mogu naći na ovom linku: http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm

Karakteristika	Aktivnost
Vodozemci	<ul style="list-style-type: none"> Prije gradnje prema preporuci iz Izvještaja o vodozemcima i gmizavcima bit će provedena istraživanja²⁵. To će obuhvatiti istraživanja prisustva žutog mukača. Tamo gdje se otkrije, staništa će se zadržati ili izmjestiti na odgovarajuće alternativno stanište.
Ptice	<ul style="list-style-type: none"> Gdje je to moguće, uklanjanje vegetacije će se vršiti nakon perioda gniježđenja ptica (mart do augusta, uključujući august). Budući da ovo može biti neizvodivo, ali da bi se postupilo u skladu sa EU Direktivom o pticama, ako se uklanjanje vegetacije treba izvršiti tokom sezone gniježđenja ptica, u tom slučaju kvalificirani ekolog treba prvo istražiti ciljanu vegetaciju za ptice gnjezdarice. Samo ona vegetacija na kojoj nema ptica gnjezdarica se može ukloniti. Sve ptice gnjezdarice se trebaju zaštititi dok njihovi ptići ne budu mogli letjeti.
Šišmiši	<ul style="list-style-type: none"> S obzirom da će šišmiši vjerovatno naći leglo u objektima i na starijim stablima u projektnom području, ona se prije sječe ili rušenja moraju provjeriti na prisustvo legla šišmiša. Smatra se da nije vjerovatno da će šišmiši hibernirati u ovim prostorima pa se stoga rušenje ili uklanjanje stabala može izvršiti tokom perioda hibernacije, novembar – februar, uključujući februar. Izvan ovog perioda, navedena mjesta treba istražiti kvalificirani ekolog koji također može dati savjete za postupanje u slučaju pronalaska legla. Uputstvo za istraživanja šišmiša je izradio EUROBATS: http://www.eurobats.org/sites/default/files/documents/publications/publication_series/publications_no5_english.pdf Osnovni protokol istraživanja je izradila Fondacija za zaštitu šišmiša (Bat Conservation Trust) Ujedinjenog Kraljevstva: http://www.bats.org.uk/pages/batsurveyguide.html
Vidra	<ul style="list-style-type: none"> Područja gdje se trebaju postaviti prelazi za most se trebaju ispitati na prisustvo vidre prije početka radova. Ako se pronađe brlog ili leglo vidre, u tom slučaju se treba tražiti savjet od kvalificiranog ekologa u pogledu aktivnosti koje se trebaju poduzeti. Uputstva za istraživanje prisustva vidre se mogu naći u sljedećim publikacijama, koje su dostupne na internetu: Chanin P (2003). Praćenje vidre <i>Lutra lutra</i>. Praćenje zaštite Natura 2000 rijeke, serija br. 10, English Nature, Peterborough.
Sisari - općenito	<ul style="list-style-type: none"> Prema prijedlogu iz PUO 2006, izvršiće se izgradnja podzemnih prolaza za životinje na lokacijama koje su definirane u lokalnoj PUO LOT 2 (od stacionaže 46+388.800 do 49+122.716 km), i najmanje pet podzemnih prolaza na dionici Tarčin - tunel Ivan (ulaz). Do sada dimenzije i tačne lokacije ovih prolaza nisu definirane. Stoga bi kvalificirani specijalisti za sisare trebao dati input projektnom timu u pogledu dimenzija i lokacija na osnovu veličine vrsta koje će ih najvjerojatnije koristiti.

5.3 Mjere ublažavanja tokom gradnje

Tokom faze građenja, bit će potrebno provesti niz mjera ublažavanja u cilju smanjenja utjecaja koji će projekat imati na lokalnu bioraznolikost. Niže navedena tabela daje podatke za slučajevе kada su mjere ublažavanja rezultat drugačijeg plana upravljanja.

Aktivnosti na ublažavanju tokom gradnje provest će odabrani izvođač.

²⁵ ENOVA (2017) Dodatna studija o bioraznolikosti - koridor (49058) Vc u BiH. Dodatak B.

Tabela 4-5: Mjere ublažavanja tokom gradnje

Karakteristika	Aktivnost	KPI ²⁶ napomene
Vegetacija	<ul style="list-style-type: none"> Jasno označiti područja gdje će se uklanjati vegetacija, sa biorazgradivom bojom ili izrazito vidljivom privremenom ogradom, da bi se spriječio bespotrebnii gubitak vegetacije u projektnom području. Pažljivo i adekvatno planirati izgradnju privremenih pristupnih puteva, formiranje pozajmišta i odlagališta izbjegavajući, kad god je moguće, područja sa gustom vegetacijom, npr. šuma ili relativno bogata vegetacija. Sprječavanje nekontroliranog odlaganja građevinskog materijala i sprječavanje odbacivanja građevinskog materijala niz padine na obroncima. Ovo će biti obuhvaćeno provedbom Plana upravljanja tlom u sklopu Plana uređenja gradilišta. Skidanje plodnog sloja tla i privremeno odlaganje za ponovno korištenje po završetku građevinskih radova, da bi se saniralo degradirano zemljište i obnovila vegetacija. Potreban je stalni nadzor koji vrši nadzorni organ tokom građevinskih radova u cilju sprječavanja bespotrebnog kretanja vozila izvan područja koje je određeno za izvođenje građevinskih radova, da bi se očuvala okolna vegetacija. Ova mjeru bit će obuhvaćena Planom upravljanja saobraćajem u sklopu Plana uređenja gradilišta. Prskanje i vlaženje privremenih saobraćajnih traka da bi se spriječilo stvaranje prašine i taloženje prašine na obližnju vegetaciju. Ova mjeru bit će obuhvaćena Planom upravljanja kvalitetom zraka u sklopu Plana uređenja gradilišta. Pošumljavanje u sklopu protuerozivnih radova da bi se očuvala stabilnost korita rijeke i padina. Na otvorenim usjecima se mora obnoviti vegetacija što je prije moguće, a što je također poželjno da bi se spriječila erozija tla. Instaliranje odgovarajuće drenažne infrastrukture da bi se spriječila erozija. Postavljanje zelenog pojasa, koristeći autohtone vrste oko dionica autoceste, nakon faze građenja za razne dijelove autoceste (kao što su čvorišta, odmorišta, ulazi i izlazi iz tunela itd.). Provesti mjere ublažavanja u vezi sa očuvanjem dobrog kvaliteta vode (instaliranje drenažnih uređaja i uljnih separatora u skladu sa EN 858-1 i 858-2) da bi se osiguralo adekvatno stanje okoliša. Ova mjeru bit 	<p>Pošumljavanje nagiba kao protuerozioni radovi. Obnavljanje vegetacije se treba uraditi što je moguće prije nakon gradnje (na datojoj lokaciji). Cilj će biti pokriće vegetacijom od najmanje 50% u roku od 3 mjeseca nakon završetka radova. Ako se ovo ne postigne, mogu biti potrebne sanacione mjere , kao što je dodatno zasađivanje biljaka .</p> <p>Obnavljanje vegetacije privremeno narušenih područja unutar koridora se također treba uraditi što je moguće prije nakon završetka građevinskih radova. Ponovni rast lokalnih, izvornih vrsta se očekuje tokom prve vegetacijske sezone. Ako se ovo ne postigne, mogu biti potrebne sanacione mjere, kao što je dodatno zasađivanje biljaka. Ovo može obuhvatiti ispitivanje tla da bi se osigurala kompatibilnost između odabranih biljnih vrsta i vrste tla.</p> <p>Međutim, nijedan nivo zagađenosti se ne bi trebao prihvati na osnovu Korporativnih standarda A FBiH ako ispitivanje okoliša (tlo , voda itd.) na zagađenost prekoračuje date standarde, u tom slučaju se trebaju provesti sanacione mjere.</p>

²⁶ KPI – Ključni provedbeni pokazatelj, u ovom slučaju, je nivo na kojem će biti potrebne dodatne ili ciljane mjere ublažavanja.

Karakteristika	Aktivnost	KPI ²⁶ napomene
	<p>će obuhvaćena Izjavom o metodu za radove u i blizu vodenih tokova u sklopu Plana uređenja gradilišta.</p> <ul style="list-style-type: none"> Mjere za kontrolu zagađenja će se provesti kao što je detaljno opisano u sklopu glavnog projekta i Planu uređenja gradilišta. Sprječiti mogućnost nastanka požara da bi se očuvala vegetacija. Mehanizmi za sprječavanje požara će biti detaljno dati u sklopu Plana uređenja gradilišta. 	
Vegetacija – invazivne vrste	<ul style="list-style-type: none"> Stalna provedba Plana upravljanja invazivnim vrstama. 	Ako se otkrije bilo koji porast invazivnih vrsta u odnosu na polazni nivo, trebaju se provesti sanacione mjere.
Beskičmenjaci	<ul style="list-style-type: none"> Sprječiti curenje ulja da bi se izbjeglo zagađivanje vode i štetni utjecaji na vodene vrste. Ovo će obuhvatiti provođenje mjera na kontroli sprječavanja zagađenja u sklopu PUG-a. Provesti mjere ublažavanja u vezi sa očuvanjem dobrog kvaliteta vode (instaliranje drenažnih uređaja i uljnih separatora u skladu sa EN 858-1 i 858-2) u obližnjim vodenim tokovima, rijeci Bosni i rijeci Kalašnici, da bi se spriječilo zagađivanje. Izbjegavati kretanje teških mašina u vodenim tokovima kad god je to moguće da bi se spriječili štetni utjecaji na vodene vrste. 	Međutim, nijedan nivo zagađenosti se ne bi trebao prihvati na osnovu Korporativnih standarda A FBiH ako ispitivanje okoliša (tlo, voda itd.) na zagađenost prekoračuje date standarde, u tom slučaju se trebaju provesti sanacione mjere.
Ribe	<ul style="list-style-type: none"> Osigurati prirodni prolaz ribama tokom gradnje (npr. tokom izgradnje mostova) Mjere za kontrolu sprječavanja zagađenosti će se također provesti kao što je detaljno navedeno u PUG-u i obuhvatit će: <ul style="list-style-type: none"> Izbjegavati kretanje teških mašina u vodenim tokovima kad god je to moguće da bi se spriječili štetni utjecaji na vodene vrste. Sprječiti curenje hemikalija da bi se izbjeglo kontaminiranje vode i štetni utjecaji na vodene vrste. Provesti mjere ublažavanja u vezi sa očuvanjem dobrog kvaliteta vode (instaliranje drenažnih uređaja i uljnih separatora u skladu sa EN 858-1 i 858-2) da bi se spriječilo zagađenje vode u obližnjim vodotokovima, rijeka Bosna i rijeka Kalašnica, i da bi se spriječili štetni utjecaji na riblje vrste. Kontrola taloženja se također može postići kroz građenje u fazama da bi se umanjile 	Međutim, nijedan nivo zagađenosti se ne bi trebao prihvati na osnovu Korporativnih standarda A FBiH ako ispitivanje okoliša (tlo, voda itd.) na zagađenost prekoračuje date standarde, u tom slučaju se trebaju provesti sanacione mjere.

Karakteristika	Aktivnost	KPI ²⁶ napomene
	<p>aktivnosti koje izazivaju narušavanje i najveći utjecaj npr. tokom najkišnijih perioda u godini. Aktivnosti na ravnjanju terena i obnove vegetacije se trebaju poduzeti što je moguće prije. Tamo gdje je to relevantno, također se trebaju koristiti kontrolni mehanizmi u perimetru kao što su ograde za mulj, vlaknasti valjci i berme da bi se spriječila privremena erozija, te kontrola taloženja na lokalnoj osnovi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Treba zabraniti odlaganje materijala u korito rijeke i na riječnim obalama. ○ Krajevi mostova trebaju biti zaštićeni nasipom i osigurani od erozije tokom faze gradnje. Treba se izvršiti instaliranje drenažne infrastrukture da bi se spriječila erozija. Na otvorenim usjecima u blizini rijeke se treba izvršiti obnavljanje vegetacija što je prije moguće da bi se spriječila erozija tla. 	
Vodozemci	<ul style="list-style-type: none"> ● Izvršit će se ograđivanje gradilišta ogradom visine 2 m u sklopu PUG-a. Ova ograda treba također spriječiti ulazak vodozemaca na gradilišta. ● Ako se utvrde odgovarajuća područja sa vodozemcima, posebno žutog mukača, u tom slučaju se ta područja trebaju zaštитiti tokom gradnje. 	Bez gubitaka jedinki žutog mukača. Ako se pronađu, trebaju se izmjestiti na obližnje nenarušeno odgovarajuće stanište. Izmještanje treba biti izvršeno pod nadzorom kvalificiranog ekologa.
Gmizavci	<ul style="list-style-type: none"> ● Tokom perioda gradnje gradilištima će se upravljati na način da ne osiguravaju odgovarajuće stanište za gmizavce (sklonište i hibernacija). Mjere bi obuhvatile izbjegavanje gomilanja građevinskog otpada i poduzimanje radova na premeštanju otpada gdje se očekuju gmizavci kada su temperature iznad 7°C, tj. kada gmizavci nisu u fazi hibernacije. 	
Ptice	<ul style="list-style-type: none"> ● Gdje je to moguće, uklanjanje vegetacije će se vršiti van perioda gniježđenja ptica (mart do augusta, uključujući august). Budući da ovo može biti neizvodivo, a da bi se postupilo u skladu sa EU Direktivom o pticama, ako se uklanjanje vegetacije treba izvršiti tokom sezone gniježđenja ptica, u tom slučaju kvalificirani ekolog treba prvo istražiti ciljanu vegetaciju za ptice gnjezdarice. Samo ona vegetacija na kojoj nema ptica gnjezdarica se može ukloniti. Sve ptice gnjezdarice se trebaju zaštитiti dok njihovi ptići ne budu mogli letjeti. ● Prema PUO 2006, postavljanje kućica/kutija za ptice na ostavljenim stablima, posebno u područjima gdje je izvršeno značajno uklanjanje stabala (npr. Ponirak, Koprivna, Nemila, ulaz i izlaz iz tunela Zenica, Golubinja (relevantno za dionice LOT-a 2), kao i na 	Staništa ptica gnjezdarica se ne bi trebala narušavati tokom gradnje. Ako se pronađu ptice gnjezdarice, u tom slučaju će biti potrebne sanacione aktivnosti (izbjegavanje).

Karakteristika	Aktivnost	KPI ²⁶ napomene
	<ul style="list-style-type: none"> ulazu i izlazu iz tunela Ivan (LOT 3). Predloženi nivo ublažavanja bi bio 20 kućica različitih veličina za svaki hektar posjećene šume. Postavljanje kućica za ptice se treba izvršiti na udaljenosti od najmanje 1 km od trase koridora Vc da bi se sprječilo sakupljanje velike populacije ptica u blizini trase autoceste. Ova mjera se može provesti u saradnji sa lokalnim ornitološkim društvom. 	
Sisari	<ul style="list-style-type: none"> Prema prijedlogu iz PUO 2006, izgradnja podzemnih prolaza za životinje na lokacijama LOT-a 2 i LOT-a 3 Ovi prolazi se trebaju instalirati tokom gradnje prema uputama ekologa tokom faze izrade izvedbenog projekta. Prilikom izgradnje podzemnih prolaza za divljač, neophodno je očuvati okolnu floru kako bi se životinje vodile prirodno ka prolazu. Na riječnim prelazima je neophodno osigurati stalni suhi dio za kretanje malih sisara, također i za vrijeme visokog vodostaja. Postaviti ogradu oko gradilišta da bi se sprječio ulazak sisara tokom noći (ograda visine 2,0 m) u sklopu Plana uređenja gradilišta. Ako ogradijanje područja nije praktično tokom gradnje, u tom slučaju se sve duboke jame ili drugi iskopi trebaju pokriti ili ograditi da bi se sprječio ulazak vrsta sisara, npr. vidra, divlja svinja i sl. Pri izgradnji tunela odabrati vrstu eksploziva koja ima najmanji štetni utjecaj na okoliš, ako se ne koristi mašina za probijanje tunela, i kontrolirati korištenje eksploziva da bi se sprječilo stradanje kopnenih životinjskih vrsta tokom miniranja. 	Ako se pronađe jedinka zaštićene vrste sisara koja je povrijeđena ili koja je stradala uslijed procesa gradnje, u tom slučaju se mora istražiti uzrok smrti te vrste u roku od 48 sati nakon izvještavanja. Po potrebi se mogu poduzeti mjere ublažavanja kao što je popravak ograde i sl.

5.4 Nakon gradnje

Po završetku gradnje, na dionicama ceste ne bi trebalo biti dodatnog uklanjanja zemlje ili građevinskih aktivnosti velikog opsega. Zbog toga nisu predložene dodatne mjere ublažavanja. Međutim, ako A FBiH nastave sa provođenjem lokalnog Plana upravljanja invazivnim vrstama, u cilju smanjenja količine vrsta kao što je japanski dvornik u područjima LOT-a 2 i LOT-a 3, to bi još uvijek bio oblik ublažavanja ali i pozitivno unapređenje.

Provođenje aktivnosti nakon gradnje bit će odgovornost uprave A FBiH i Odjela za održavanje.

Tabela 4-6: Mjere unapređenja nakon gradnje

Karakteristika	Aktivnost
Vegetacija – invazivne	<ul style="list-style-type: none"> Kao unapređenje ovog projekta, potrebno je izraditi plan iskorjenjivanja invazivnih vrsta za

vrste	šire područje doline rijeke Bosne i rijeke Kalašnica. To bi koristilo nizu staništa i vrsta u datom području.
Sisari	<ul style="list-style-type: none">• Ograde protiv sisara (da bi se spriječio pristup cesti) treba održavati tokom cijelog vijeka trajanja autocese.• Prolazi za sisare se trebaju provjeravati godišnje kako bi se osiguralo da nema nikakvih blokada, i održavati tokom cijelog vijeka trajanja autoputa.

6 PLAN PROVEDBE

6.1 Plan aktivnosti

S obzirom da ovaj dokument daje kratki pregled odnosno predstavlja okvirni Plan upravljanja bioraznolikošću, potrebno je osigurati njegovu provedbu prije početka izgradnje. Provedba ovog plana aktivnosti bit će u nadležnosti imenovanog izvođača radova. O ovom konkretnom planu će se odlučivati i plan će biti objavljen, pri čemu će se imati na umu završetak radova na svakoj tranši u okviru Dionice LOT 2 i okončanje radova na ukupnoj Dionici LOT 2, dužina trajanja izgradnje svake tranše i metode koje će se primjenjivati.

Za svaku tranšu puta, prije izgradnje treba napraviti kalendar koji će detaljno navesti sve potrebne mjere ublažavanja uticaja na bioraznolikost za tu tranšu. Neće biti potrebno da se u svima tranšama provedu sve mjere, npr. istraživanja vezana za vidru neće biti potrebna na mjestima gdje se radovi izvode izvan granice od 200 metara od toka vodene površine/rijeke.

Tabela 6-1: Primjer plana

Dionica LOT 2 Tranša 3		Godina 2017				
Januar	Maj	Juni	Početak izgradnje	Juli	August	Septembar
Vrsta/Mjera						
Vegetacija	Istraživanja invazivnih vrsta	Izrada Plana za upravljanje invazivnim vrstama	Provreda Plana za upravljanje invazivnim vrstama	Nastavak provedbe Plana za upravljanje invazivnim vrstama		
Ptice			Ukoliko je potrebno uklanjati vegetaciju, potrebno je provjeriti ptičja gnijezda tokom sezone gniježđenja ptica.	Provjera gniježđenja ptica prije uklanjanja vegetacije.	Provjera gniježđenja ptica prije uklanjanja vegetacije.	Nisu potrebne aktivnosti van sezone gniježđenja.
Šišmiši	Pregledati ima li šišmiša strukturama (kućama) koje se trebaju ukloniti.	Pregledati stara stabla kao potencijalna legla šišmiša.	Provesti preporučene mjere ublažavanja utjecaja na šišmiše ukoliko budu pronađena gnijezda.	Kada budu uklonjena gnijezda šišmiša nema potrebe za poduzimanjem dalnjih aktivnosti.		
Vidra		Ova tranša prelazi preko rijeke. Provesti istraživanje vidre.	Ukoliko se ne pronađu znakovи prisustva vidre, nema potrebe za dalnjim aktivnostima.			

6.2 Razmatranje i revidiranje ovog Plana upravljanja

Kao što je rečeno u dijelu 1.1, s obzirom na kompleksnost predviđanja dugoročnog utjecaja ovog Projekta na bioraznolikost i ekosisteme, cilj će biti da se usvoji praksa prilagodljivog upravljanja u kojoj se provođenje mjera ublažavanja prilagođava promjenljivim uslovima i rezultatima praćenja stanja na terenu tokom trajanja Projekta. Ovaj Plan upravljanja bioraznolikošću stoga treba analizirati jednom godišnje u toku faze izgradnje, kako bi se razmotrile mjere ublažavanja koje su ovdje sadržane.

Plan će se analizirati u saradnji sa sljedećim glavnim akterima:

- Autocestama FBiH (uključujući i voditelja projekta),
- predstavnikom izvođača radova, i
- nadzornim organom.

Sve predložene izmjene ili korekcije trebaju se onda dostaviti sljedećim glavnim akterima na razmatranje:

- zajmodavcima, i
- Ministarstvu okoliša i turizma Federacije BiH.

7 PRAĆENJE

7.1 Pregled uslova za praćenje

Praćenje kvaliteta okoliša obuhvaćeno je sljedećim zakonima koji se primjenjuju u BiH:

- Zakon o zaštiti okoliša²⁷ (zahtijeva da se nadzor vrši najmanje jednom u tri godine, izuzev u slučajevima kada je to drugačije predviđeno relevantnim zakonima i podzakonskim aktima, kao što su:
 - *Pravilnik o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definisanju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka*²⁸.
 - *Zakon o zaštiti od buke*²⁹.
 - *Uredba o uslovima ispuštanja otpadnih voda u okoliš i sisteme javne kanalizacije*³⁰.
 - *Uredba o uređenju gradilišta, obaveznoj dokumentaciji na gradilištu i sudionicima u građenju*³¹. U vezi s upravljanjem bioraznolikošću, ovaj Plan zahtijeva izradu drugih pratećih dokumenata, kao što su Plan upravljanja okolišem na gradilištu koji predlaže detaljne mjere upravljanja okolišem uključujući sljedeće aspekte (uže planove, po oblastima): kvalitet zraka, upravljanje bukom i vibracijama, upravljanje tlom, upravljanje opasnim materijama, upravljanje reakcijom na prosipanje, spremnost i reagiranje u hitnim slučajevima.
- Ekološka dozvola (ED) obično sumira uslove definirane relevantnim zakonima i podzakonskim aktima. Ekološka dozvola za ovaj Projekat sadrži sljedeće:
 - granične vrijednosti za ispuštanje zagađujućih materija³²,
 - uslove za zaštitu zraka, tla, vode, flore i divljih životinjskih vrsta,
 - mjere za upravljanje otpadom koji je proizvela tvornica ili postrojenje³³,
 - mjere za zaštitu od prekograničnog zagađenja,
 - sistem samo-nadzora uz utvrđenu metodologiju i učestalost mjerjenja ispuštenih emisija, i mjere vezane za uslove na radu u vanrednim situacijama³⁴.
 - granične vrijednosti za ispuštanje zagađujućih materija, a ekvivalentni parametri i tehničke mjere su zasnovane na najboljim raspoloživim tehnikama, uzimajući u obzir tehničke karakteristike tvornica i postrojenja, njihov geografski položaj i druge uslove.
- Vodoprivredna dozvola obično sumira uslove definirane relevantnim Zakonom o vodama³⁵ i relevantnim podzakonskim aktima. Postupak izdavanja vodoprivrednih dozvola je reguliran Pravilnikom o sadržaju, obliku, uslovima, načinu izdavanja i čuvanja vodnih akata³⁶. Potrebni vodni akti su sljedeći:

²⁷ Službene novine FBiH, br. 33/03, 38/09

²⁸ Službene novine FBiH", br. 1/12

²⁹ Službene novine FBiH, br. 110/12

³⁰ Službene novine FBiH, br. 101/15 i 1/16

³¹Ibid.

³² U skladu s regulativom za zaštitu zraka, vode i tla, upravljanja otpadom, i u skladu s Tehničkim instrukcijama za BAT za konkretnе industrijske sektore.

³³ U skladu s Tehničkim instrukcijama za BAT za konkretnе industrijske sektore, uzimajući u obzir potencijal zagađenja i već postojeće tehnologije, kao i kapacitete implementacije.

³⁴ Fabrike i postrojenja u kojima su opasne tvari prisutne u količinama većim od onih navedenih u Pravilniku o sadržaju Uredbe o stanju sigurnosti, sadržaju informacija o sigurnosnim mjerama i sadržaju internih i eksternih planova za nepredviđene okolnosti ("Službene novine FBiH, br. 68/05) dužne su definirati Plan prevencije nesreća velikih razmjera.

³⁵ Službene novine FBiH, br. 70/06

³⁶ Službene novine FBiH, br. 31/15

- akt prethodne vodne saglasnosti – definira da li je podnositelj zahtjeva ispunio uslove za (i) korištenje javnog vodnog dobra, (ii) način korištenja ovog prava, (iii) dokumentaciju za izgradnju novih, rekonstrukciju ili uklanjanje postojećih postrojenja. Ova saglasnost se treba pribaviti prije podnošenja zahtjeva za ekološku dozvolu. Vrijedi tri godine.
- vodna saglasnost – potvrđuje da je dokumentacija priložena uz zahtjev za vodnu saglasnost u skladu s prethodnom vodnom saglasnošću, lokalnim zakonima o vodama i dokumentima o prostornom uređenju. Mora se pribaviti prije dobijanja građevinske dozvole. Istiće nakon dvije godine, ukoliko nije izdata građevinska dozvola i ukoliko nisu pokrenuti građevinski radovi.
- vodoprivrednom dozvolom definira se: (i) svrha, način i uslovi za korištenje voda, (ii) rad postrojenja (iii) način i uslovi ispuštanja otpadnih voda i odlaganja čvrstog i tečnog otpada. Ova dozvola potvrđuje da su ispunjeni uslovi definirani vodoprivrednom dozvolom.

Tokom faze izgradnje i nakon završetka radova, nadzor nad različitim okolišnim faktorima pratit će se na osnovu navedenih zakona i dozvola. Veliki dio ovih faktora je relevantan i za bioraznolikost, npr. kvalitet vode i zaštita od buke.

7.2 Praćenje uslova u okviru studija o utjecaju na okoliš (SUO) / odobrenja

Firme koje imaju ekološke dozvole trebaju svoje godišnje izvještaje dostaviti Ministarstvu okoliša i turizma Federacije BiH do kraja juna svake godine, za prethodnu godinu. Ukoliko se radi o pravnom licu koje je registrirano i kao tvornica/postrojenje u okviru Evropskog registra ispuštanja i prenosa onečišćivača (PRTR), ono mora dostaviti ulazne informacije za Registar Federacije BiH u vezi s svojim vrijednostima emisije, potrošnjom prirodnih resursa, energije itd.

Na osnovu odredbi ekološke dozvole koju je Ministarsvo okoliša i turizma Federacije BiH izdalo u februaru 2014. godine za cijelu tranšu Dionice **LOT 2** od Doboja do Karuša u dužini od 145 km (uključujući i predloženu dionicu predviđenu ovim Projektom), firma je dužna da izvršava sljedeće vrste nadzora:

- **praćenje kvaliteta zraka,**
- **praćenje stepena buke,**
- **praćenje kvaliteta tla, i**
- **praćenje kvaliteta vode zbog industrijskih otpadnih voda.**

Nema konkretnih zahtjeva u vezi s praćenjem situacije u pogledu bioraznolikosti na području Dionice LOT 2.

Praćenje odvajača ulja potrebno je u skladu s vodoprivrednom dozvolom i zakonodavstvom zemlje, odnosno u skladu s Uredbom o uslovima ispuštanja otpadnih voda u okoliš i sisteme javne kanalizacije.³⁷

U vezi s zahtjevima vezanim za praćenjem situacije na Dionici LOT 3 (praćenje kvaliteta zraka, kvalitet industrijskih otpadnih voda, kvalitet tla, stepen buke), one će biti definirane novom ekološkom dozvolom. Firma je sada u procesu dobivanja nove ekološke dozvole, s obzirom da je prethodna ekološka dozvola istekla u junu 2017. Dozvolom su definirani isti ili vrlo slični uslovi za nadzor kao i za Dionicu LOT 2.

³⁷ Službene novine FBiH, br. 101/15 and 1/16

7.3 Ključne nadzorne aktivnosti

Smatra se da su sljedeće aktivnosti ključne kada se radi o nadzoru u oblasti bioraznolikosti:

- uspješnost obnove vegetacije – koja se provodi tokom izgradnje i korištenja autoputa,
- uspješnost mjera ublažavanja uticaja putem sprečavanja stradanja životinja u nesrećama na autoputu, npr. korištenje podvožnjaka. Ove mjere se poduzimaju putem vođenja evidencije o stradalim životnjama pronađenim na svakoj tranši autoputa nakon izgradnje, putem redovitih provjeravanja patroliranjem, npr. jednom sedmično ili mjesечно. Treba također vršiti i nadzor podvožnjaka.
- uspješnost Plana upravljanja invazivnim vrstama.

Kao što je detaljno navedeno u PUO-u iz 2006. god.:

- PUO iz 2006. godine predlaže da se u periodu nakon izgradnje Dionice LOT 3 praćenje vegetacije vrši putem provođenja istraživanja **epifitnih lišaja** u prirodnim područjima, jednom godišnje.
- Za praćenje i nadzor faune za dionice LOT 2 i LOT 3 predlaže se praćenje vodenih makro beskičmenjaka dva ili četiri puta godišnje.

Praćenje bi se trebalo vršiti tokom izgradnje, gdje je to primjenjivo, a nakon izgradnje jednom godišnje tokom prve tri godine.

7.4 Ključni pokazatelji učinka

Ključni pokazatelji učinka (KPU) trebali bi biti finalizirani kada u cijelosti bude finaliziran ovaj Plan upravljanja. No, u suštini, ključni pokazatelji učinka trebali bi biti: jednostavni, mjerljivi, ostvarivi, realistični i vremenski odmjereni (na eng. navedeno kao skraćenica SMART). S obzirom da je određeni broj predloženih aktivnosti za praćenje sadržan u okviru drugih planova za upravljanje, ovi planovi navedeni u nastavku odnose se samo na bioraznolikost. Za prethodno navedene preporuke za praćenje koje se odnose na PUO iz 2006., ključni pokazatelji učinka trebaju biti utvrđeni prije nego što bude sačinjena konačna verzija ovog Plana upravljanja.

7.4.1 Aktivnosti na obnovi vegetacije

Obnova vegetacije se treba izvršiti što je prije moguće (na tom lokalitetu) nakon završetka gradnje. Cilj je da pokrivenost vegetacijom bude bar 50% u roku od tri mjeseca nakon završetka radova. Ukoliko to ne bude postignuto, možda će biti potrebno poduzeti korektivne mjere da se situacija ispravi.

Treba provesti plan brige o vegetaciji nakon sadnje, tako da će se na mjestima gdje je zasađeno drveće poduzeti korektivne mjere, npr. zasadit će se dodatno drveće, ukoliko nakon prve, druge i treće godine dođe do gubitka 30% ili više zasađenog drveća, ili ukoliko pokrivenost vegetacijom bude manja od 90% (ovo se ne odnosi na drveće).

7.4.2 Životinje stradale u nesrećama na autoputu

Ključni pokazatelji učinka za ovu mjeru praćenja morat će se utvrditi u odnosu na podatke o trenutnom broju životinja stradalih na putevima u tom području. Cilj je smanjenje broja stradalih životinja u odnosu na trenutnu osnovu. Iako nema konkretnog pokazatelja učinka za korištenje predloženih podvožnjaka, bilo bi korisno ukoliko bi se moglo ustanoviti, kao informacija za buduće projekte, koriste li životinje (ili ne koriste) predviđene podvožnjake, a ukoliko koriste, koje vrste ih koriste.

Ukoliko se pokaže da nekim mjestima posebno stradaju ptice, onda bi trebalo razmotriti postavljanje ograda za smanjenje buke (koje su uobičajene u okviru putnih šema u BiH). Ove ograde se mogu koristiti s obje strane autoputa na vijaduktima i mostovima da se spriječe moguće prometne nesreće uzrokovane pticama u niskom letu, a ograde bi djelovale kao prepreke niskom letu (gdje se odvija promet).

7.4.3 Plan upravljanja invazivnim vrstama

Ključni pokazatelj učinka za Plan upravljanja invazivnim vrstama na početku bit će pokazatelji da na datom području nije došlo do neto povećanja pokrivenosti područja invazivnim vrstama u odnosu na postojeću osnovu.

Ukoliko se Plan upravljanja invazivnim vrstama bude provodio nakon izgradnje u širem području, onda bi cilj trebao biti da se pokrivenost područja invazivnim vrstama smanjuje za 5 do 10% svake godine tokom koje se Plan provodi.

7.4.4 Učestalost praćenja stanja

Obnova vegetacije – tokom izgradnje i tri godine nakon izgradnje potrebno je pratiti vegetaciju dva puta godišnje (prva tri mjeseca nakon sadnje potrebno je provesti istraživanje kako je to gore navedeno, i prezentirano u dijelu 5, tabela 5.2), tokom prve tri godine korištenja autoputa.

Sprečavanje stradanja životinja u nesrećama na autoputu - tokom korištenja autoputa, vodit će se zabilješke o stradanju životinja na autoputu (vrste i lokacije), a kako bi se tokom istraživanja stanja osigurali konkretni podaci potrebno je da se tokom prve tri godine korištenja autoputa jednom mjesечно sporom vožnjom vozilom pređe svaka tranša autoputa ili da se prođe pješke (ukoliko je sigurno).

Plan upravljanja invazivnim vrstama– Praćenje bi se trebalo vršiti svake godine tokom prve tri godine korištenja, u periodu juli-septembar kada je većina invazivnih vrsta na vrhuncu rasta, prije njihovog zimskog propadanja.

Kao što je detaljno navedeno u PUO iz 2006. godine:

Nakon izgradnje Dionice LOT 3, prema PUO iz 2006. godine, godišnja **istraživanja epifitnog lišaja** u prirodnim područjima vjerovatno neće biti ograničena godišnjim dobima tako da se ta istraživanja mogu provoditi po jednom svake dvije godine, kada šema bude operativna.

Za **praćenje i nadzor faune** za dionice LOT 2 i LOT 3 namjera je da se prate vodenim makro beskičmenjacima dva ili četiri puta godišnje u prvoj fazi tokom prve tri godine korištenja autoputa.

7.4.5 Plan praćenja

Sve prethodno navedene aktivnosti praćenja, nastaviti će se tokom prve tri godine nakon izgradnje. Nakon toga je predviđeno da će se razmotri efikasnost praćenja i potreba da daljnjam aktivnostima praćenja za svaku od predviđenih vrsta. Izraditi će se budući program praćenja koji će obuhvatiti period od 4 do 10 godina nakon izgradnje i bit će proveden u skladu s tim.

8 EDUKACIJA

8.1 Opći pregled

Provedba mjera ublažavanja utjecaja tokom faze izgradnje bit će odgovornost **izvođača radova** u skladu s specifikacijom ugovora i uslovima kredita. To se najefikasnije može postići ukoliko izvođač radova imenuje stručnjaka za bioraznolikost odgovarajućih kvalifikacija koji će konkretno biti zadužen da koordinira provedbu i praćenje Plana upravljanja bioraznolikošću.

Takođe je poznato da Autoceste FBiH u svom timu nemaju ni jednog stručnjaka za bioraznolikost. Kao i u slučaju izvođača radova, moguće da će biti potrebno da voditelj projekta ili neki od angažovanih inžinjera prođe obuku o bioraznolikosti, prije provedbe projekta, tako da potpunije razumije razloge za predložene mjere u okviru Plana za upravljanje bioraznolikošću i način njihove provedbe.

8.2 Pripremno osposobljavanje

Prije započinjanja radova na lokaciji, svi zaposleni trebali bi biti pripremljeni kako bi bili svjesni potencijalnih problema koji se mogu pojaviti u vezi s bioraznolikošću duž svake tranše puta. Ovo se može postići putem prezentacije niza kratkih objašnjenja (u trajanju od maksimalno 20 minuta) prije početka radova. Kratka objašnjenja bi trebalo dati ekolog odgovarajućih kvalifikacija, a svojim izlaganjem bi trebao obuhvatiti teme kao što su upravljanje invazivnim vrstama, upravljanje staništima na kojima se nalaze legla šišmiša, sprečavanje erozije itd. Kada ova izlaganja budu pripremljena u vidu kratke prezentacije u PowerPoint-u ili u vidu prezentacije na karticama s ilustracijama, ovakve prezentacije se mogu ponoviti nekoliko puta, ukoliko je potrebno, i mogu biti prezentirane radnicima zaposlenim na svakoj tranši puta. Pripremno osposobljavanje bilo bi u nadležnosti izvođača radova.

8.3 Edukacija za osobe na specifičnim pozicijama

Voditelj projekta ili neki od angažovanih inžinjera trebaju proći obuku o bioraznolikosti, prije provedbe Projekta, tako da potpunije razumiju razloge za predložene mjere u okviru Plana za upravljanje bioraznolikošću i način njihove provedbe. Ova edukacija mogla bi se organizirati putem pripremnog osposobljavanja tokom jednog dana koje bi izvršio jedan ekolog odgovarajućih kvalifikacija, u vidu aktivnosti koje bi se provele na samoj lokaciji, npr. moglo bi se locirati invazivne vrste biljaka, potencijalna legla šišmiša itd.

8.4 Uslovi edukacija

Potreba za daljnjom obukom trebala bi biti utvrđena i korigovana tokom procesa izgradnje kao dio mjesечnog izvještaja voditelja projekta. Potreba za daljnjom ili dodatnom obukom trebala bi se utvrditi u konsultacijama s odabranim izvođačem radova.

9 REVIZIJA I IZVJEŠTAVANJE

9.1 Revizija

Nadzorni organ, zadužen za sveukupni nadzor nad izvođenjem radova, vršit će nadzor nad provedbom mjera ublažavanja utjecaja na bioraznolikost tokom faze izgradnje.

Nadzorni organ treba dostavljati mjesecne izvještaje voditelju projekta. Ovi izvještaji će biti analizirani, a predlagat će se korektivne mjere i aktivnosti, gdje to bude potrebno, kako bi se poboljšala efikasnost provedbe.

Voditelj projekta će vršiti nadzor i na radom nadzornog organa, odnosno prikupiti će izvještaje koje je dostavio nadzorni organ i upućivati ih rukovodećim osobama iz Autocesta FBiH. S obzirom da će projekat imati ekološku dozvolu, uz nju ide i dodatna odgovornost u smislu obaveze izvještavanja. Ministarstvu okoliša i turizma Federacije BiH mora se dostaviti godišnji izvještaj rada do kraja juna svake naredne godine.

9.2 Eksterna revizija

Eksterna revizija bit će vezana za proces revizije tijekom redovne godišnjeg provjere u sklopu ISO standarda 14001: 2004 za upravljanje okolišem i ISO 9001: 2008 upravljanje kvalitetom, kao i tijekom detaljnog postupka revizije kao dio ponovne certifikacije tih standarda svake tri godine. Kontrolu će provesti certifikacijska tvrtka TÜV Thüringen koja je izdala ISO standarde tvrtki AFBiH. Kompanija je certificirana ISO standardom 9001: 2008 u toku 2012. godine i standardom ISO 14001: 2004 u toku 2014. godine. U 2017. godini kompanija AFBiH planira nadograditi ISO certifikate na nove verzije, odnosno ISO 9001: 2015 i ISO 14001: 2015.

Vanjska revizija i kontrola obično se provode u posljednjem tromjesečju godine (npr. vanjska revizija 2017. godine planirana je za oktobar).

9.3 Vođenje evidencije

Voditelj projekta će svakog mjeseca voditi evidenciju i dostavljati je rukovodećim osobama iz Autocesta FBiH. Sažetak prikupljene evidencije bit će na raspolaganju zainteresiranim stranama koje ga mogu preuzeti putem web stranice Autocesta Federacije BiH.

Voditelj projekta će takođe čuvati konkretne izvještaje o stanju u pogledu bioraznolikosti i dostavljati ih rukovodećim osobama iz Autocesta FBiH. Ova evidencija će takođe biti stavljena na raspolaganje glavnim akterima, ukoliko se to bude tražilo.

10 KONTROLA DOKUMENTA

Ovaj dokument je Okvirni plan upravljanja bioraznolikošću. Na osnovu toga, prepostavlja se da će ovaj dokument biti nekoliko puta mijenjan i korigovan tokom faze izgradnje ili tokom faza korištenja autoputa. Svaki put kada Plan bude mijenjan, korigovan i ponovo izdat, bit će potrebno promijeniti broj izdanja na naslovnoj stranici. Autoceste Federacije BiH čuvat će svu dokumentaciju, tako da će postojati mogućnost pristupa i mogućnost pregledanja izmjena koje se vremenom budu pravile, ukoliko bude potrebe.

Ukoliko je potrebno provesti dodatne mjere za kontrolu dokumenta, takve dodatne mjere je ovdje potrebno detaljno navesti, prije ponovnog izdavanja ovog (okvirnog) Plana za upravljanje bioraznolikošću.